

SAMENVATTING

OVERZICHTSRAPPORT INVENTARISATIE FOTOCOLLECTIES IN VLAANDEREN

Inhoud

1	INLEIDING	3
2	VOORBEREIDING VAN DE INVENTARISATIE	4
2.1	Expertise	4
2.2	Definiëring en identificatie	4
2.2.1	Welk materiaal?	4
2.2.2	Welke collecties?	5
2.2.3	Terreinverkenning	6
3	INVENTARISATIE	7
3.1	Aanpak	7
3.2	Resultaten	9
3.2.1	Archieven, Musea, Erfgoedbibliotheken	9
3.2.1.1	Aantallen	9
3.2.1.2	Toestand	11
3.2.1.3	Activiteiten	14
3.2.1.4	Digitalisering	15
3.2.1.5	Uitdagingen, wensen, noden	23
3.2.2	Kunsten, Media, Overheid	26
3.2.2.1	Aantallen	26
3.2.2.2	Activiteiten	28
3.2.2.3	Digitalisering	29
3.2.2.4	Uitdagingen, wensen, noden	30
3.2.2.5	Tussentijdse conclusie Kunsten, Media, Overheid	32
3.2.3	Lokaal Erfgoedveld	33
3.2.3.1	Adviesvragen	33
3.2.3.2	Doorverwijzingen	33
3.2.3.3	Noden en uitdagingen	34
4	CONCLUSIE EN VOLGENDE STAPPEN	35
4.1	Conclusie	35
4.1.1	Aantallen	35
4.1.2	Toestand	37
4.1.3	Digitalisering en andere activiteiten	37
4.1.4	Noden	38
4.2	Volgende stappen	39
5	BIJLAGEN	40
5.1	Bijlage 1: materiaaltypes	40
5.2	Bijlage 2: activiteiten	41

5.2.1	Archieven, Musea, Erfgoedbibliotheken	41
5.2.2	Kunsten, Media, Overheid	41
5.3	Bijlage 3: de status van de activiteiten	42

1 INLEIDING

Vlaanderen heeft een schat aan archiefmateriaal en cultureel erfgoed. Dat gaat van audiovisueel materiaal dat de voorbije eeuw in steeds grotere mate geproduceerd werd, over kranten, foto's en documenten tot kunstwerken en zelfs digitale data. Iedere dag groeit die schat verder aan. Deze verzameling aan materiaal vertelt ons iets over de tijd waarin het gemaakt werd. Willen we ook in de toekomst een beeld kunnen vormen van wat er in het verleden gebeurd is, dan is de sleutel daartoe een duurzame bewaring van wat vandaag en gisteren gemaakt werd. Meemoo digitaliseert niet alleen analogo audiovisueel materiaal, maar archiveert ook het archiefmateriaal dat digitaal geboren of door anderen gedigitaliseerd is.

In maart 2019 startte meemoo (toen nog VIAA) met een voorbereidende studie op het vlak van massadigitalisering van Vlaamse fotocollecties, met een focus op inventariserend, technisch en logistiek onderzoek. De aanleiding om deze studie uit te voeren was tweeledig:

1. uit een bevraging in 2017 bleek dat er een duidelijke vraag bestond naar een dienstverlening rond digitalisering van fotomateriaal bij de contentpartners van meemoo.
2. meemoo is ruim voorbij twee derde van de digitalisering van dragergebaseerde audiovisuele collecties van 157 contentpartners en kan ondertussen steunen op een grote expertise op het vlak van massadigitalisering.

Beide factoren zorgden ervoor dat er een strategische en daaraan gekoppelde operationele doelstelling rond de voorbereiding van een mogelijke fotodigitalisering werd opgenomen in het Meerjarenplan 2020-2023 van meemoo, dat goedgekeurd werd door de Vlaamse Regering.

“Meemoo bereidt de massadigitalisering van Vlaamse fotocollecties voor, met een focus op technisch, inventariserend en logistiek onderzoek en zoekt daarbij aansluiting bij het bestaande expertisenetwerk.”

Operationele Doelstelling 2.2 uit het Meerjarenplan 2020-2023 van meemoo, goedgekeurd op 21 februari 2020 door de Vlaamse Regering.

Meemoo formuleerde hierop een onderzoeksproject in twee fases, met elk een specifieke scope. Beide dragen bij aan het volbrengen van de doelstelling uit het meemoo-meerjarenplan. In de eerste fase wordt onderzoek gevoerd met een inventariserende focus op bestaande collecties, praktijken en noden. Deze fase is op haar beurt opgedeeld in drie onderdelen:

- aansluiting zoeken bij bestaande **expertise** (netwerken);
- collecties en materiaaltypes afbakenen via **definiëring en identificatie**;
- **terreinverkenning** door middel van voorbereidende collectiebezoeken en gesprekken, en een inventarisatie van collecties, noden en praktijken via een vragenlijst.

Deze drie onderdelen - en daarmee ook deze fase - resulteren in een uitgebreid overzichtsrapport van de inventarisatie van fotocollecties in Vlaanderen. Dat rapport vormt de basis voor het verdere onderzoek in de tweede fase en is beschikbaar op aanvraag (via support@meemoo.be). Dit document is de samenvatting van dat rapport.

Over hoeveel foto's gaat het nu eigenlijk? Bij welke instellingen bevinden deze zich? En welke types komen hier dan voor? Wat gebeurt er nu al met de foto's in die collecties? En wat zijn de plannen of wensen nog? Zijn er ook noden met betrekking tot deze fotocollecties? Dat zijn vragen die in de volgende hoofdstukken worden beantwoord.

2 VOORBEREIDING VAN DE INVENTARISATIE

De eerste fase van dit project behelst drie delen, die alle drie bijdragen aan de voorbereiding van de eigenlijke inventarisatie van de Vlaamse fotocollecties.

2.1 Expertise

Er is zowel nationaal als internationaal al heel wat kennis opgebouwd over de preservatieprocessen van foto-erfgoed, gaande van identificatie tot digitalisering. Het was dus belangrijk om aansluiting te vinden bij bestaande expertisenetwerken. Dit was ook een uitdrukkelijke vraag van de contentpartners. We hebben tijdens de eerste fase getracht in kaart te brengen waar en bij wie die expertise zich bevond en waarin die precies bestond. Zo identificeerden we bijvoorbeeld al kennis bij onze eigen contentpartners, onafhankelijke experts, digitaliseringsbedrijven, erfgoedinstellingen en universiteiten. Het ging zowel over expertise op vlak van digitalisering als over kennis van collecties, selectie en waardering, conservatietechnieken, degradatie van fotomaterialen enzovoort. Deze gesprekken zorgden niet alleen voor kennisopbouw, maar stelden ons eveneens in staat om de aanpak van de inventarisatie scherp te stellen.

2.2 Definiëring en identificatie

'Foto' is een zeer brede term, die op verschillende manieren geïnterpreteerd kan worden. Naast het uitbouwen van een kennisnetwerk was het in deze eerste fase belangrijk een goede materiaaltechnische afbakening van het onderwerp vast te leggen en te hanteren in functie van de inventarisatie.

2.2.1 Welk materiaal?

De materialen binnen de scope van dit onderzoek zijn de volgende (zie **Bijlage 1** voor meer toelichting per type):

- Fotoafdrukken
- Diapositieven
- Negatieven
- Glasplaten
- Fotoalbums

De keuze voor deze vijf materiaaltypes is gebaseerd op de bevindingen bij voorbereidende collectiebezoeken bij een aantal contentpartners. Daar kwamen deze vijf categorieën systematisch terug als het ging over de onderverdeling van de fotocollectie in deelcollecties.

Van deze vijf types werden ook steeds grote hoeveelheden gesignaleerd en ze konden ook relatief makkelijk als hoofdcategorie geïdentificeerd worden door collectie- of archiefmedewerkers.

Afbeelding 1: een selectie aan fotomateriaal (© Huis van Alijn).

Als zesde werd er nog een restcategorie aan toegevoegd voor materiaaltypes die moeilijk onder te verdelen zijn in de vijf bovenstaande, zoals polaroids, viewmasterkaarten of stereofoto's. Digitale fotocollecties vielen buiten de scope van dit onderzoek.

2.2.2 Welke collecties?

Het doel van dit onderzoek is de Vlaamse fotocollecties in kaart te brengen. We hebben een idee waar de interessante fotocollecties in Vlaanderen zich ongeveer bevinden, maar we konden onmogelijk al voor de start van het onderzoek in beeld brengen waar alle Vlaamse fotocollecties zitten.

Daarom kozen we voor een pragmatische selectie. We benaderden die selectie vanuit de domeinen waarbinnen meemoo actief is, namelijk cultuur (met daaronder erfgoed en podiumkunsten), media en overheid. De huidige contentpartners omvatten een zeer groot deel van de organisaties die in Vlaanderen professioneel bezig zijn met het bewaren van foto's (met uitzondering van geschreven pers en agentschappen). Vertrekken vanuit de meemoo-partners zou dus waarschijnlijk leiden tot een representatief beeld van de collecties in Vlaanderen. Volgende instanties werden meegenomen in het onderzoek:

Cultuur	<p>Alle collectiebeherende instellingen die erkend zijn (op landelijk of regionaal niveau) binnen het Cultureelerfgoeddecreet: zowel contentpartners als niet-contentpartners.</p> <p>Alle structureel gesubsidieerde organisaties binnen het Kunstendecreet: zowel contentpartners als niet-contentpartners.</p>
Media	Alle omroepen die contentpartner zijn bij meemoo.
Overheid	Alle overheidsadministraties die contentpartner zijn bij meemoo.

2.2.3 Terreinverkenning

Voor we aan het inventariserend onderzoek konden beginnen, wilden we naast het uitbouwen van een expertisenetwerk en het aflijnen van het onderwerp ook het terrein zelf verkennen. Dit kon via gesprekken met medewerkers van instellingen die het fotografisch erfgoed zelf beheren en enkele intermediaire organisaties. Gezien hun belang voor het Vlaams fotografisch erfgoed bekeken we ook kort waar de voornaamste Vlaamse persfotoarchieven zich bevonden. Deze terreinverkenning stelde ons in staat de inventarisatie op een gedegen manier voor te bereiden. De gesprekken en de collectiebezoeken gaven ons een zicht op de kennis bij de collectiebeheerders over hun fotocollecties, in kwantitatieve (aantallen) en kwalitatieve (materiaal en technieken, preservering, enzovoort) termen.

Afbeelding 2: depot met verpakt fotomateriaal Stadsarchief Kortrijk / erfgoeddepot Trezor.

Bij wijze van eerste verkenningronde bezochten we een selectie van 33 contentpartners. Uit deze collectiebezoeken konden we al een aantal voorlopige conclusies trekken over de collecties, de bewaring, de (eventuele) digitaliseringsactiviteiten en de noden.

Ook enkele intermediaire organisaties werden gevraagd naar de noden in hun sector. Aangezien de inventarisatie via de vragenlijst niet het volledige erfgoedveld zou beslaan, en onder andere de erfgoedverenigingen en het religieuze erfgoedveld niet zouden meegenomen worden, spraken we met respectievelijk Histories en met het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC). Met een vertegenwoordiger van het Overleg Landelijke Archieven Vlaanderen (OLAV) werd op hun vraag een gesprek gevoerd om de implicaties van een eventuele operationalisering vanuit meemoo en de ideeën daaromtrent te bespreken.

Ten slotte voerden we een kleine terreinverkenning uit naar de persfotoarchieven van kranten. De dagbladmedia planden we namelijk niet te bevragen bij de inventarisatie, en tijdens de collectiebezoeken en expertgesprekken werd duidelijk waar die mediabedrijven door de jaren heen hun fotoarchieven sporadisch (dus niet systematisch) deponeerden. Hiervan werd een klein overzicht gemaakt.

3 INVENTARISATIE

3.1 Aanpak

Het grootste gedeelte van de terreinverkenning bestond uit de inventarisatie. Om een goed beeld te krijgen van de collecties, de praktijken en de uitdagingen, noden en wensen rond fotomateriaal in de Vlaamse collecties, achtten we het noodzakelijk om deze in kaart te brengen via een vragenlijst.

Tijdens de voorbereiding werd bepaald welke instellingen we in dit onderzoek en dus in de inventarisatie zouden meenemen. De uiteindelijke groep bevroegden bestond uit zo'n 295 organisaties. We hebben ervoor gekozen om de aanpak van inventarisatie aan te passen aan de bevroegde sectoren. Waarom?

De organisaties erkend binnen het Cultureelerfgoeddecreet hebben collectiebeheer als kerntaak. Zij hebben vaak eerder grote en zeer diverse collecties, en worden verondersteld ook brede kennis te hebben over wat ze in huis hebben (zowel materiaaltechnisch als inhoudelijk). Deze organisaties (musea, archieven en erfgoedbibliotheken) kregen een **uitgebreide vragenlijst**, uitgesplitst per materiaaltipe en met meer diepgaande vragen over toestand, digitalisering en andere beheersactiviteiten van het analoge fotomateriaal.

De organisaties binnen de sectoren kunsten, overheid en media hebben collectiebeheer niet als kerntaak. Ze hebben eerder kleinere en jongere collecties en in sommige gevallen ook minder diepgaande kennis over de materiaaltypes of de eventuele erfgoedwaarde. Daarom hebben we ervoor gekozen om de vragenlijst voor deze organisaties (kunstenorganisaties, omroepen en overheidsadministraties) beperkt te houden qua aantal en diepgang van de vragen. Met die beperkte **basisvragenlijst** en dus een kleinere gevraagde inspanning hoopten we op een hogere respons.

Beide lijsten hadden wel dezelfde globale onderverdeling. We peilden naar de stand van zaken met betrekking tot:

- Aantallen, types en - in beperkte mate - toestand
- Activiteiten, vooral toegespitst op digitalisering
- Uitdagingen, wensen en noden

Uit verschillende voorbereidende gesprekken is tot slot gebleken dat er ook veel (historisch interessant en tegelijk kwetsbaar) fotomateriaal aanwezig is bij lokale erfgoedspelers zoals heemkringen, particulieren en lokale verenigingen (zoals jeugdbewegingen). Daarom wilden we meer te weten komen over de noden op vlak van beheer van fotomateriaal bij lokale erfgoedspelers (wat we al beperkt te weten kwamen via Histories). We hebben getracht de noden en uitdagingen van het lokale erfgoedveld in kaart te brengen via een **specifieke vragenlijst voor de erfgoedcellen**, die bijna allemaal ook contentpartner zijn van meemoo.

Hieronder volgt een kort overzicht van de bevroegde groepen, de respondenten per sector, het responspercentage en het type vragenlijst die zij ontvingen. In het volgende hoofdstuk worden de resultaten van de inventarisatie verder toegelicht.

Sector	Aantal bevroagden	Aantal respondenten	Responspercentage (binnen de sector)	Type vragenlijst
Archieven	30	20	67%	Uitgebreid
Musea	68	35	51%	Uitgebreid
Erfgoedbibls	8	4	50%	Uitgebreid
Kunsten	168	40	24%	Basis
Media	12	2	17%	Basis
Overheid	9	6	67%	Basis
Erfgoedcellen	19	15	79%	Specifiek: noden lokale erfgoedspelers
Totaal	314	122	39%	

Tabel 1: overzicht van de bevroagde groepen, de respondenten per sector, het responspercentage en het type vragenlijst.

3.2 Resultaten

3.2.1 Archieven, Musea, Erfgoedbibliotheken

3.2.1.1 Aantallen

Respondenten

De vragenlijst werd uitgestuurd naar 106 organisaties binnen de erkende cultureelerfgoedsector: musea, (stads)archieven en erfgoedbibliotheken. 59 daarvan vulden de vragenlijst volledig in, dat is een responspercentage van **56%**. Twee van deze respondenten gaven aan geen fotocollecties te hebben.

Over de 57 respondenten met fotomateriaal heen komen we aan ruim 9 miljoen foto's. Het is belangrijk te vermelden dat enkele grote archiefinstellingen de vragenlijst niet hebben ingevuld. Er ontbreekt vermoedelijk dus nog een groot aandeel aan fotomateriaal. Van sommige niet-respondenten weten we dit vanuit de informatie die we vergaarden tijdens het collectiebezoek.

De vragenlijst zelf werd opgesplitst per materiaaltipe: fotoafdrukken, negatieven, diapositieven, glasplaten, fotoalbums en een restcategorie 'ander fotomateriaal'. Bij elk materiaaltipe kon men aangeven of men dit al dan niet in de collectie had en werden vervolgens telkens dezelfde vragen gesteld.

Materiaal

Negatieven werden het meest aangemeld door de respondenten. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat ongeveer de helft daarvan afkomstig is van één enkele instelling, namelijk Fotomuseum Antwerpen (FOMU). Daarna volgen de fotoafdrukken, de diapositieven, de glasplaten, het ander materiaal en de fotoalbums¹. Negatieven en fotoafdrukken maken samen zo'n 90% uit van het totale aantal.

Materiaaltipe	Aantal stuks	Percentage t.o.v. totaal	Aantal respondenten die dit type hebben	Gemiddeld aantal stuks per respondent
Negatieven	4.649.161	50,16%	46	101.069
Fotoafdrukken	3.477.332	37,52%	57	61.006
Diapositieven	829.676	8,95%	47	17.653
Glasplaten	283.621	3,06%	41	6918
Ander fotomateriaal	21.747	0,24%	28	777

¹ Bij de fotoalbums moeten we een kanttekening maken: het totale aantal ligt laag, maar het totaal aantal foto's die deze fotoalbums vertegenwoordigen ligt natuurlijk veel hoger. We hebben geen cijfers over het gemiddelde aantal pagina's of foto's per album, dus we kunnen hier geen inschattingen over maken. Om een idee te geven, maken we hier de volgende berekening: als een fotoalbum gemiddeld 40 aparte foto's zou tellen, zouden er ongeveer 270.000 foto's in deze categorie zitten.

Fotoalbums	6.819	0,07%	48	142
TOTAAL	9.268.356	100,00%		

Tabel 2: algemene cijfers over aantal stuks en respondenten per materiaaltipe.

De verdeling van de verschillende materiaaltypes in deze sectoren is divers: in elke sector lijkt elk materiaaltipe ten minste bij één instelling voor te komen. Fotoafdrukken, negatieven en fotoalbums zijn het best vertegenwoordigd in de archiefinstellingen. Diapositieven, glasplaten en ander materiaal komen bij musea meer voor dan andere types, maar nog altijd veel minder dan bij de archieven. Bij erfgoedbibliotheken steken glasplaten en fotoafdrukken erboven uit, maar zelfs voor deze types zijn de aantallen verwaarloosbaar ten opzichte van die van de archieven.

We vroegen de respondenten ook naar de **precisie van hun cijfers**. De aantallen fotoafdrukken, negatieven, diapositieven en ander materiaal lijken telkens maar matig precies ingeschat, terwijl de respondenten de aantallen glasplaten en fotoalbums redelijk tot zeer precies kunnen inschatten. Hier lijkt over het algemeen het principe te gelden: hoe kleiner het aantal opgegeven foto's, hoe preciezer de inschatting. De enige uitzondering hierop is de restcategorie van het 'ander materiaal'.

Naar de verwachte jaarlijkse **aangroei** van de verschillende materiaaltypes werd gepeild via een schaal voor de periode 2020-2023:

- Geen
- 1-500 stuks per jaar
- 501-1000 stuks per jaar
- 1001-5000 stuks per jaar
- 5001-10.000 stuks per jaar
- Meer dan 10.000 stuks per jaar

Hieruit berekenden we de minimale en de maximale aangroei van het aantal stuks per jaar en het maximale totaal te verwachten tegen eind 2023.

Materiaaltipe	Minimum aantal stuks per jaar	Maximum aantal stuks per jaar	Maximum totaal (2020-2023)	Percentage tov aandeel vandaag
Fotoafdrukken	26.049	79.500	318.000	9%
Negatieven	14.033	43.000	172.000	3%
Diapositieven	4.534	25.000	100.000	12%
Glasplaten	21	10.500	42.000	15%
Fotoalbums	38	19.000	76.000	1100%
Ander fotomateriaal	20	10.000	40.000	200%

Tabel 3: minimale en maximale jaarlijkse aangroei voor de verschillende materiaaltypes.

Over alle materiaaltypes heen zijn tegen eind 2023 maximaal 748.000 extra foto's te verwachten, of een toename van **8%** tegenover de inschatting van vandaag.

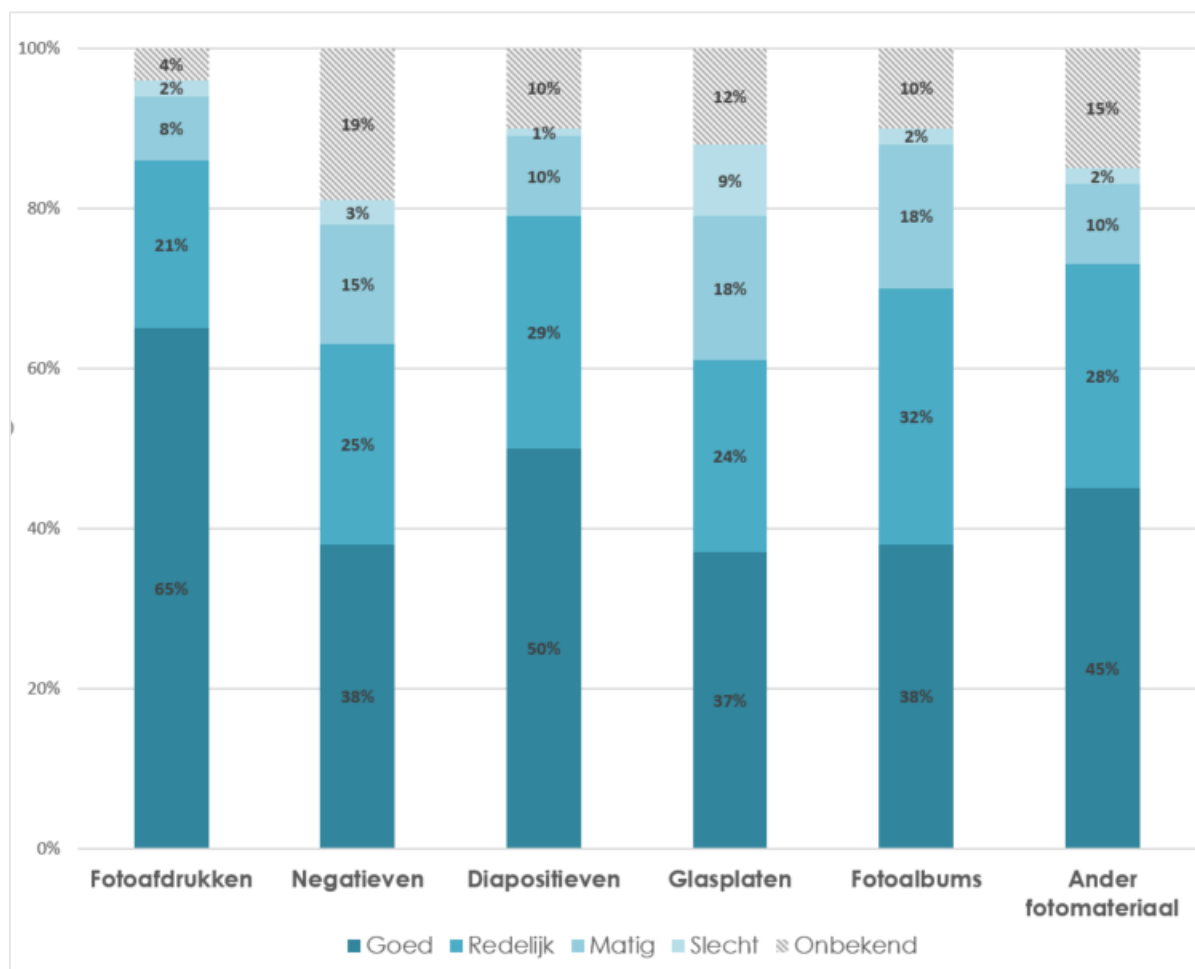
Voor de fotoafdrukken, negatieven, diapositieven en glasplaten ziet de verwachte aangroei er vrij aannemelijk en eerder beperkt uit (van 3 tot 15%). Hier lijkt over het algemeen het principe te gelden: hoe groter het totaal aantal opgegeven foto's, hoe kleiner het maximale aangroepercentage per jaar. Voor de fotoalbums was de laagste onderverdeling van de schaal (1-500 stuks per jaar) te ruim tegenover het ingeschatte vandaag aanwezige aantal van 7000, zodat de maximale aangroei een vertekend beeld geeft. Hetzelfde geldt in mindere mate voor het ander fotomateriaal: hier komt de maximale aangroei op ongeveer tweemaal meer dan het opgegeven aantal vandaag. Ook dit beeld is waarschijnlijk niet realistisch.

Tot slot merken we op dat een deel van de respondenten helemaal geen aangroei verwacht. Voor glasplaten ligt dit het hoogst, 46% van de respondenten die dit materiaaltipe hebben verwacht geen aangroei de komende jaren. Voor de fotoafdrukken ligt dit het laagst (9%) en voor de andere materiaaltypes schommelt dit rond de 20%.

3.2.1.2 Toestand

Algemeen

We vroegen naar de algemene toestand van de materiaaltypes op basis van vijf categorieën, gebaseerd op het [Invulboek Objecten in Adlib](#): Goed, Redelijk, Matig, Slecht en Onbekend. Voor elk van de vijf categorieën kon de respondent binnen elk materiaaltipe een percentage opgeven (bijvoorbeeld: hoeveel procent van de glasplaten bevindt zich in matige toestand?). Voor alle respondenten samen geeft dat volgend resultaat over de materiaaltypes heen:

Grafiek 1: de door de respondenten ingeschatte toestand van de collecties

Op basis van de bovenstaande gemiddelden lijken de respondenten de toestand van hun fotocollectie gematigd positief in te schatten. De negatieven zijn het materiaaltype met het grootste aandeel in een onbekende toestand (19%). De grote aantallen bemoeilijken hier mogelijk het inschatten van de toestand. Ook voor het ander fotomateriaal is de toestand relatief vaak onbekend (15%). De glasplaten is het materiaaltype waarvan de toestand gemiddeld het slechtst wordt ingeschat (9%). Het type fotoafdrukken is het materiaaltype met gemiddeld het grootste aandeel in goede toestand (65%). Bij de diapositieven en de fotoalbums is het beeld meer genuanceerd.

Fysieke bewaring

Op basis van drie vragen probeerden we te achterhalen hoe het gesteld was met de fysieke bewaring van de verschillende materiaaltypes. Telkens werd gevraagd welk gedeelte zich in een bepaalde toestand bevond: 'alles', 'meer dan 50%', 'minder dan 50%' of 'niets'.

- Welk gedeelte van dit materiaaltype is reeds **verpakt in aangepast materiaal**?

Uit de antwoorden blijkt dat er nog een inhaalbeweging moet gebeuren op het vlak van verpakking in aangepast materiaal. Bij alle materiaaltypes geeft het grootste deel van respondenten aan dat 'minder dan 50%' of 'niets' is verpakt in aangepast materiaal. We gaan er dus vanuit dat het grootste deel van het fotomateriaal nog in hun originele verpakking zit, of niet is verpakt.

- Welk gedeelte van dit materiaalttype bevindt zich in **gemengde dossiers**, in mappen of dozen met papier of andere dragers ertussen?

Deze vraag is gebaseerd op de ervaring tijdens de collectiebezoeken dat weinig instellingen een aparte ruimte hebben voor hun fotomateriaal en dat het vaak bewaard wordt tussen ander materiaal (zoals papier) in eenzelfde dossier. Dit geeft bijvoorbeeld een indicatie over de zuurtegraad van de omgeving. Papier of plastic zouden ook schade kunnen toebrengen aan het fotomateriaal in die dossiers.

Uit de antwoorden blijkt dat minder fotomateriaal dan verwacht zich bevindt in gemengde dossiers. De meeste respondenten geven aan dat dit 'minder dan 50%' of 'niets' is, wat in dit geval positief is.

- Welk gedeelte van dit materiaalttype bevindt zich in **een aangepaste ruimte**?

Ook bij deze vraag komen 'minder dan 50%' en 'niets' het vaakst voor. Een groot deel van het Vlaamse foto-erfgoed bevindt zich dus niet in een geklimatiseerde ruimte, aangepast aan de noden van het materiaalttype in kwestie.

De Vlaamse fotocollecties zijn niet vaak verpakt in aangepast materiaal of gestockeerd in een aangepaste ruimte. De erfgoedbeheerders willen wel graag aan deze grote en noodzakelijke inhaalbeweging beginnen (zie verder 'Gewenste uitkomst').

Bedreigingen

Ten slotte vroegen we de musea, archieven en erfgoedbibliotheken naar wat zij de voornaamste bedreigingen voor hun fotomateriaal vinden, met opties afhankelijk van het materiaalttype, gebaseerd op de brochure ['Fotoarchief: praktische aanbevelingen voor bewaring en beheer'](#) van het Algemeen Rijksarchief.

De meest aangeduide bedreigingen verschillen per materiaalttype, wat logisch is vanwege de verschillende samenstelling van de materiaaltypes. Het is dus moeilijk om hier algemene conclusies uit te trekken. Toch is kleur bij fotoafdrukken, (kleur)negatieven en diapositieven duidelijk een precair aspect. Bij elk van deze materiaaltypes zitten 'verkleuring' en 'vervaging van kleuren' bij de meest aangeduide bedreigingen. Ook bij het ander fotomateriaal wordt dit als belangrijkste bedreiging vermeld. Dit slaat vermoedelijk vooral op de polaroids, het meest voorkomende type in die categorie, waarbij de kleuren (en het beeld zelf) erg kwetsbaar zijn.

Verder worden 'vingerafdrukken' vaak als bedreiging gemeld, met name bij glasplaten, die voorts ook erg vatbaar zijn voor barsten of breuken en delaminatie.

Ook fotoalbums hebben erg specifieke bedreigingen. Daar zien we dat 'schade aan de band', 'verkleving (van de foto's in het album)' en 'lijmschade' niet verrassend het meest worden aangeduid.

Afbeelding 3: een fotoalbum uit de collectie van Stadsarchief Kortrijk / erfgoeddepot Trezor.

De Vlaamse fotocollecties lijden duidelijk aan een diversiteit aan bedreigingen. Hoe vaak een bepaald fenomeen voorkwam, is niet bevraagd. Door het beperkte zicht (al zeker niet op itemniveau) dat de collectiebeheerders op hun fotocollecties hebben, zou het ook erg moeilijk zijn om hierover een betrouwbare inschatting te geven.

3.2.1.3 Activiteiten

Vervolgens polsten we naar de praktijken inzake analogo fotomateriaal vandaag. We lijkten zelf zeven activiteiten op (deze worden toegelicht in **Bijlage 2**):

- Identificatie
- Inventarisering, nummering, ordening
- Basisregistratie
- Herverpakking
- Selectie en waardering
- Uitgebreide registratie
- Documentatie van rechten

Aan elke activiteit kon de respondent een status geven (deze worden toegelicht in **Bijlage 3**):

- Niet gewenst
- Gewenst
- Gepland
- Mee bezig / Deels
- Afgerond

Over alle materiaaltypes heen zien we dat de respondenten naar eigen zeggen al het verst staan met de identificatie van hun fotomateriaal. Deze activiteit is bij elk materiaaltype degene die het meest als 'afgerond' wordt aangeduid. Enkel bij het ander fotomateriaal komt identificatie op de tweede plaats, na basisregistratie.

Inventarisering, ordening en nummering en basisregistratie zijn de activiteiten waar de meeste respondenten al 'mee bezig' zijn of 'deels' hebben afgewerkt voor alle materiaaltypes. We hebben echter geen zicht op hoe ver ze hier al mee staan, en dit zal per respondent erg verschillen: sommige zijn mogelijk nog maar net bezig, andere zijn dan weer bijna klaar.

De documentatie van rechten is over alle types heen de meest gewenste activiteit: dit is de activiteit die men graag wil opstarten maar die nog niet op de planning staat van deze beleidsperiode. Deze activiteit staat bovendien voor elk materiaaltype in de top drie van meest gewenste activiteiten.

De daaropvolgende meest gewenste activiteiten zijn: uitgebreide registratie, selectie en waardering en (her)verpakking. Niet verrassend zijn dit de meest intensieve en tijdrovende activiteiten waar heel wat voorbereiding en kennisopbouw bij komt kijken. Selectie en waardering is de activiteit die het vaakst als 'gepland' wordt aangeduid. Men zou hier dus nog deze beleidsperiode op willen inzetten. We hebben hier niet dieper bevraagd voor welk doel men die selectie zou maken: dit kan zijn voor bijvoorbeeld digitalisering, voor herverpakking of voor herbestemming.

Bij de uitdagingen (zie verder 'Uitdagingen, wensen, noden') is een gelijkaardige trend te zien. Daar worden documentatie van rechten en uitgebreide registratie als meest uitdagend aangeduid. Dat zou kunnen verklaren waarom dit momenteel nog als 'gewenst' wordt beschouwd en men er nog geen concrete plannen rond heeft, net omdat dit nog wat kennisopbouw en mankracht vereist. We zien echter ook dat uitgebreide registratie over alle materiaaltypes heen ook het vaakst op 'niet gewenst' wordt gezet.

We leiden hieruit af dat de inventarisering, ordening en nummering en basisregistratie van het fotomateriaal door de meeste respondenten als voorlopig voldoende wordt beschouwd. Uit de cijfers blijkt dat een groot deel van de respondenten hier ook al mee bezig is of dit deels heeft afgerond.

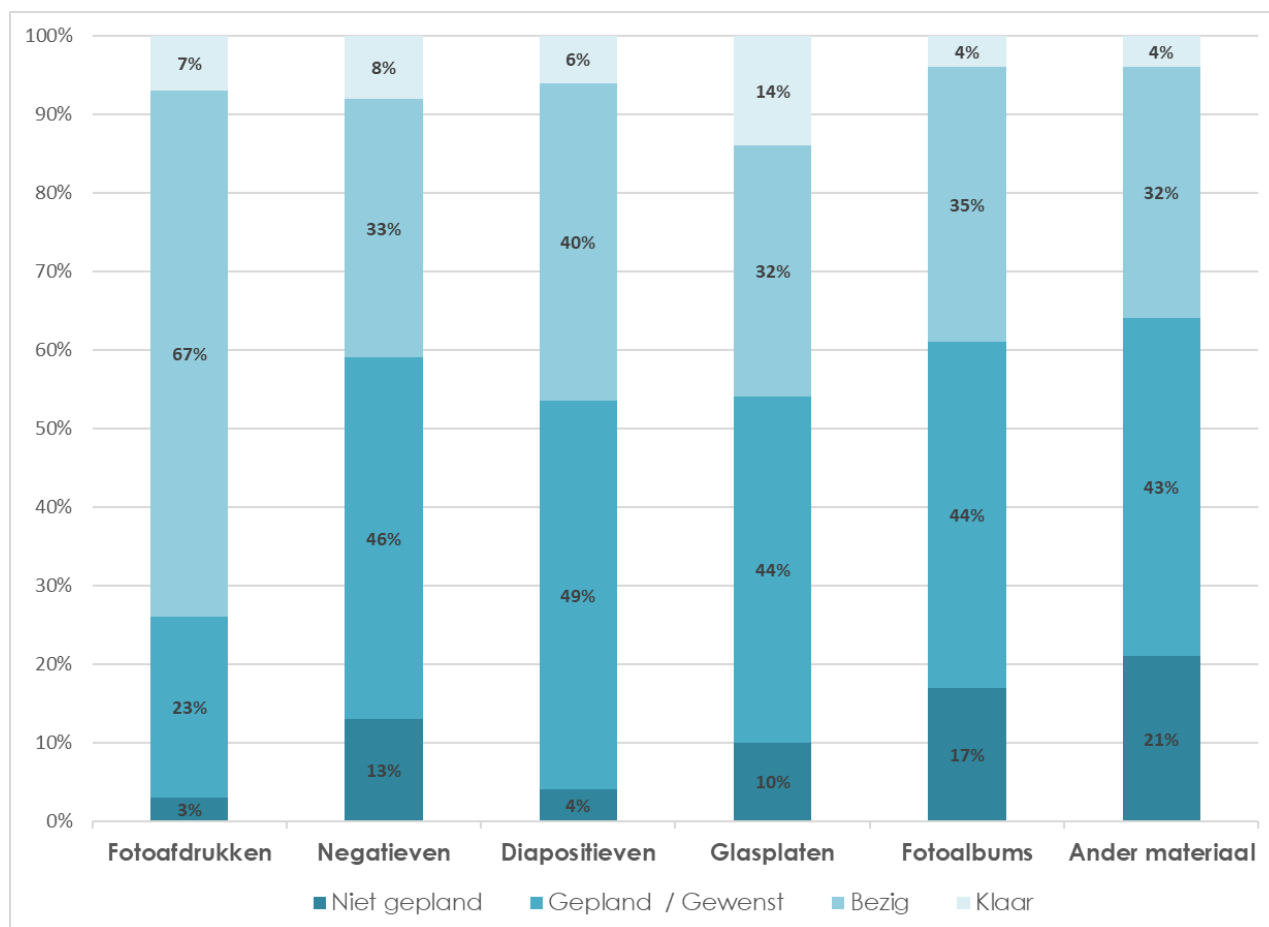
3.2.1.4 Digitalisering

Hoe staat het vervolgens met de digitalisering van de fotocollecties bij Vlaamse archieven, musea en erfgoedbibliotheken? Allereerst valt uit de cijfers af te leiden dat men niet stilzit. De meeste respondenten (82%) zijn ofwel bezig met de digitalisering van tenminste één materiaaltype uit hun fotocollectie ofwel plannen ze of wensen ze dit te doen.

Een klein percentage (7%) is klaar met de digitalisering van tenminste één materiaaltype, het vaakst gaat het hierbij om de glasplaten. De fotoalbums en andere materiaaltypes hebben minder aandacht gekregen. Ondanks hun gemiddeld relatief kleine aantal zijn minder dan één op twintig van de Vlaamse archieven, musea en erfgoedbibliotheken hiermee klaar. Twee vijfde van de archieven, musea en erfgoedbibliotheken is vandaag met de digitalisering van tenminste één materiaaltype bezig. Momenteel zijn het de fotoafdrukken die hier vooral van profiteren, vermoedelijk omdat de digitalisering hiervan als technisch het eenvoudigst wordt beschouwd. Maar liefst twee op drie archieven, musea en erfgoedbibliotheken die hebben gereageerd is momenteel bezig met de digitalisering van een collectie fotoafdrukken. Vier op de tien is bezig met diapositieven. Voor alle andere materiaaltypes schommelt het aantal rond de één op de drie.

Opvallend is ook dat de ambitie hiermee niet gestild is. Voor elk materiaaltype geldt dat iets minder dan de helft van de respondenten de digitalisering plant of wenst (gemiddeld 42%). Enkel bij de fotoafdrukken ligt dit percentage lager (één op vier), maar dit is vooral te wijten aan het feit dat men voor dit materiaaltype al in grote mate bezig is.

Het type foto's waar Vlaamse musea, archieven en bibliotheken het vaakst nog geen digitaliseringsproject voor gepland hebben, is het 'ander materiaal'. Technische diversiteit en complexiteit zouden hier een rol kunnen spelen. Ook fotoalbums zijn vandaag niet erg populair om te gaan digitaliseren. Tot slot: minder dan één op de twintig respondenten heeft nog geen plan voor de digitalisering van fotoafdrukken of diapositieven.

Grafiek 2: de digitaliseringsstatus bij de verschillende materiaaltypes (uitgedrukt in relatief aantal respondenten).

Uit deze grafiek zou men verkeerdelijk kunnen afleiden dat de fotodigitalisering in Vlaanderen al goed is gevorderd. De grafiek gaat echter over het aantal respondenten, niet over het aantal foto's dat al is gedigitaliseerd. We kunnen dus wel voor elk materiaaltype zeggen dat een derde tot de helft van de respondenten al begonnen is met digitaliseren, en voor de fotoafdrukken zelfs twee derde, maar nog niet hoe ver ze daarmee staan. In dit hoofdstuk diepen we deze resultaten verder uit en kijken we ook naar de motieven.

Niet gepland

Het is duidelijk dat het aantal collecties waarvoor de digitalisering niet gepland was, beperkt is. Gemiddeld 11% van de respondenten heeft tenminste één materiaaltype waarvoor de digitalisering niet gepland was. Aan hen werd ook gevraagd naar de voornaamste reden. De fysieke toestand en de inhoud van het fotomateriaal werden daarbij vaker aangehaald dan de interne capaciteit of middelen.

Gewenst / gepland

De respondenten die hebben aangegeven dat zij de digitalisering van een bepaald materiaaltype nog plannen of wensen op te starten, werden ook gevraagd naar de **voornaamste reden** om dit te doen. Hier kon men andere opties kiezen dan bij de niet geplande digitalisering. Voor alle materiaaltypes plant of wenst men de digitalisering te starten voornamelijk om de collectie te kunnen ontsluiten. In tweede instantie doet men dit ook omwille van conserveringsredenen. Geen enkele

respondent geeft aan dit te doen op vraag van individuele gebruikers. Dit is vermoedelijk wel een secundaire reden, aangezien uit de collectiebezoeken bleek dat dit vaak wordt gedaan. De 'andere' redenen die worden aangehaald zijn: omwille van schenkingsvoorwaarden, preservering én toegankelijkheid (dus een combinatie van factoren), en 'nog niet over nagedacht'. Fotoafdrukken komen in deze grafiek het minst voor om de evidente reden dat men in veel gevallen al bezig is met de digitalisering.

Als de digitalisering gepland of gewenst was, werd ook gevraagd welke **aanpak** de voorkeur had. Dit vroegen we aan de hand van een matrix waardoor ook combinaties konden worden gemaakt tussen de verschillende parameters. Op die manier zouden we een zicht kunnen krijgen op de vraag met welke medewerkers, op welke locatie en met wiens apparatuur ze deze digitalisering wensen of plannen aan te pakken.

	Met vrijwilligers/stagiairs	Met eigen medewerkers	Met medewerkers van gespecialiseerde firma	Met medewerkers van andere (erfgoed)instelling (bv. in een samenwerking)	Dit doen we niet
Intern met eigen apparatuur	☐	☐	☐	☐	☐
Intern met gehuurde apparatuur	☐	☐	☐	☐	☐
Extern bij gespecialiseerde firma	☐	☐	☐	☐	☐
Extern bij andere (erfgoed)instelling (bv. in een samenwerking)	☐	☐	☐	☐	☐

Afbeelding 3: de matrix op basis waarvan de vraag naar de aanpak werd gesteld in de vragenlijst.

De antwoorden hier waren erg verscheiden. Bij negatieven, diapositieven, fotoalbums en ander materiaal werd vooral de interne aanpak met eigen personeel verkozen, bij de glasplaten eerder de externe aanpak. Voor de fotoafdrukken is de voorkeur tussen interne en externe digitalisering evenwichtig verdeeld. Uit de vrije commentaren die bij deze vraag mogelijk waren, bleek dat de scheidingslijn tussen een voorkeur voor interne of externe digitalisering niet zozeer tussen de materiaaltypes lag, maar in de collectiegrootte: bulkcollecties wil men graag extern laten digitaliseren, voor kleine collecties blijft men liever intern.

Daarnaast leren we ook dat men vaak nog niet concreet heeft nagedacht over de aanpak en dat de werkwijze nog zou kunnen wijzigen op het moment dat de digitaliseringsplannen echt concreet worden. Dit zou de verschillende combinaties kunnen verklaren die bij elk materiaaltype worden gegeven. We kunnen de antwoorden op deze vraag dan ook beter interpreteren als een algemene openheid voor verschillende opties, en niet als de definitieve keuze van aanpak.

Wat de **timing** van de opstart van de digitalisering van fotoafdrukken betreft, zien we dat deze van de verschillende respondenten zeer divers is. Bij de negatieven, diapositieven en glasplaten geeft de meerderheid aan dat men zeker wil gaan digitaliseren, maar dat het moment waarop nog onbepaald is. Telkens zijn er ook enkele respondenten die voor deze materiaaltypes al willen starten in 2020 of 2021, en ook enkele die de digitalisering uitstellen tot na 2023.

Bij de fotoalbums geeft de meerderheid ook aan dat de timing onbepaald is maar hier geven toch opvallend meer respondenten (namelijk een derde) aan op korte termijn te willen starten (2020 of 2021). Hier zijn dus mogelijk al meer concrete plannen voor.

De timing is dus voor de meeste respondenten en voor de meeste materiaaltypes nog een onbekend gegeven. Concrete plannen om op korte termijn te starten zijn er zelden, behalve op vlak van de fotoalbums.

We vroegen ten slotte naar het **aandeel** van dit materiaaltipe dat tegen een bepaalde timing zou gedigitaliseerd zijn, uitgedrukt in een percentage. Zoals al uit eerdere vragen bleek, zijn de respondenten meestal erg ambitieus. Voor alle materiaaltypes behalve de fotoafdrukken willen de respondenten gemiddeld tussen de 75 en de 87% digitaliseren. Bovendien wil meer dan de helft van de respondenten 100% van de betrokken materiaaltypes digitaliseren. Bij de fotoafdrukken ligt zowel het gemiddeld aantal te digitaliseren foto's als het aantal respondenten dat 100% wil digitaliseren lager. Dit zou erop kunnen wijzen dat men nog een selectie wil uitvoeren voor of tijdens de digitalisering.

Materiaaltipe	Gemiddeld percentage dat men wil digitaliseren	Aantal respondenten dat 100% wil digitaliseren	Totaal aantal respondenten die wensen of plannen te digitaliseren
Fotoafdrukken	65%	4	13
Negatieven	75%	11	21
Diapositieven	80%	14	23
Glasplaten	85%	14	18
Fotoalbums	77%	13	21
Ander materiaal	87%	9	12

Tabel 4: overzicht van het aandeel dat de respondenten willen digitaliseren.

Bezig

Bij de respondenten die bezig zijn met de digitalisering werd ook gevraagd naar de **voornaamste reden** waarom ze met de digitalisering zijn gestart. De respondenten die hun fotomateriaal al aan het digitaliseren zijn, doen dit - net zoals bij de geplande digitalisering - voornamelijk om de collectie te kunnen ontsluiten. In veel mindere mate dan bij de geplande of gewenste digitalisering doet men dit omwille van preveringsredenen en ter voorbereiding van een publieksproject. Geen enkele respondent geeft aan dit te doen op vraag van individuele gebruikers. Dit is vermoedelijk wel een secundaire reden - aangezien uit de collectiebezoeken bleek dat dit vaak wordt gedaan - maar niet de voornaamste, en deze ad hoc digitalisering wordt mogelijk mee geschoven onder de optie 'Om de collectie maximaal toegankelijk te maken voor het publiek'. De 'andere' redenen die worden aangehaald zijn in drie gevallen een combinatie van redenen, hoewel we hier vroegen naar de voornaamste reden.

Bij de respondenten die al bezig zijn met de digitalisering van hun fotomateriaal, zien we dat voor alle materiaaltypes ongeveer dezelfde **aanpak** wordt gehanteerd (de vraag naar de aanpak werd

hier op dezelfde manier gesteld als bij de geplande digitalisering, via een matrix - zie afbeelding 3). Men opteert er voornamelijk voor om intern te werken met eigen medewerkers, vrijwilligers of stagiairs. In tweede instantie werkt men ook met een externe gespecialiseerde firma en hun personeel. In sommige gevallen is het een combinatie. De opmerking dat de interne werkwijze erg tijdrovend is komt hier en daar naar boven. Daarom kiest men er vermoedelijk ook voor om grotere of technisch complexere gehelen extern te laten digitaliseren.

Geen enkele respondent geeft aan met gehuurde apparatuur te werken. Voor alle materiaaltypes behalve voor de diapositieven en ander fotomateriaal wordt er ook een enkele keer met een andere (erfgoed)instelling samengewerkt. We hebben niet bevraagd over welke instelling dit dan gaat.

Bij de vraag naar de **technische specificaties** bij de digitalisering van het fotomateriaal gaven we per materiaaltype een aantal gekende kwaliteitsnormen als optie. Ook een eigen technische norm was mogelijk, of geen enkele. Onder de 'gekende kwaliteitsnormen' lijkten we de volgende opties op (per materiaaltype werd deze lijst lichtjes aangepast):

- [Guidelines for Digitisation of Photographic Materials](#)
- [FADGI Technical Guidelines for Digitizing Cultural Heritage Material](#)
- [Metamorfoze Extra light](#)
- [Metamorfoze Light](#)
- [Metamorfoze](#)

Na het aanduiden van 'eigen technische norm' konden de respondenten via een open tekstveld de technische specificaties aangeven die ze toepassen voor de digitalisering. De aspecten die we regelmatig zien terugkomen zijn:

- informatie over de resolutie: 300, 400, 600, 900, 1200 dpi
- informatie over het bestandsformaat: .jpg, .tif
- verwijzing naar een externe bron zoals [project CEST](#) of [Rapport Digitaal Beeldarchief \(2005\)](#).

Ten slotte konden de respondenten ook aangeven dat ze volgens geen enkele norm werkten. Dat geeft volgend resultaat:

Materiaaltype	Gekende kwaliteitsnorm	Eigen technische norm	Geen norm	Totaal aantal respondenten die bezig zijn met digitaliseren
Fotoafdrukken	6	21	11	38
Negatieven	5	6	4	15
Diapositieven	6	6	7	19
Glasplaten	4	6	3	13
Fotoalbums	6	8	3	17
Ander materiaal	2	5	2	9

Tabel 5: aantal respondenten die een gekende, een eigen of geen kwaliteitsnorm toepassen, ingedeeld per materiaaltype.

We zien dat Vlaamse archieven, musea en erfgoedbibliotheken nog steeds iets vaker 'eigen technische specificaties' toepassen dan dat ze een gekende norm gebruiken. In sommige gevallen baseren ze zich wel op richtlijnen beschreven op projectcest.be, maar in de meeste gevallen geven ze enkel informatie over de resolutie en gekozen bestandsformaat. Ook blijkt een groot deel van de respondenten het fotomateriaal zonder enige kwaliteitsnorm te (laten) digitaliseren.

Wanneer we peilden naar de **moelijkheden** bij het (laten) digitaliseren van het fotomateriaal, gaf een groot deel van de respondenten aan inderdaad moeilijkheden te ervaren. Bij drie materiaaltypes - fotoafdrukken, negatieven en fotoalbums - is dit zelfs meer dan de helft van de respondenten.

Daarnaast zou een deel van de respondenten de **zaken anders aanpakken** als ze de digitalisering opnieuw konden doen. Het aantal ligt hier wel lager dan bij de moeilijkheden.

Materiaaltype	Aantal respondenten die moeilijkheden ondervinden	Aantal respondenten die zaken anders zouden aanpakken	Totaal aantal respondenten die bezig zijn met digitaliseren
Fotoafdrukken	28	18	38
Negatieven	11	8	15
Diapositieven	10	7	19
Glasplaten	5	3	13
Fotoalbums	12	8	17
Ander materiaal	4	3	9

Tabel 6: aantal respondenten die moeilijkheden ondervinden bij digitalisering of zaken qua digitalisering anders zouden aanpakken, ingedeeld per materiaaltype.

Gevraagd naar welke **moelijkheden** ze bij het digitaliseren dan ervaren worden een aantal algemene aspecten regelmatig en door verschillende respondenten aangekaart:

- gebrek aan personeel
- gebrek aan tijd
- gebrek aan geschikte apparatuur
- gebrek aan expertise

Ook enkele specifieke aspecten met betrekking tot glasplaten en fotoalbums worden vermeld:

- moeilijkheden met belichting, spiegeling (glasplaten)
- beschadiging van de scanner (glasplaten)
- keuze maken tussen digitaliseren per pagina of per foto is moeilijk (fotoalbums)
- foto's die loskomen (fotoalbums)
- beschadigde band (fotoalbums)
- gebrek aan geschikte apparatuur (bijvoorbeeld een boekscanner)

Gevraagd naar wat ze **anders** zouden doen, als ze de digitalisering opnieuw konden (laten) doen, komen volgende algemene aspecten regelmatig terug:

- professionelere aanpak
- meer investeren in metadatering
- meer aandacht voor selectie
- aangepaste apparatuur

Enkele specifieke aspecten die terugkomen bij de diapositieven, negatieven en fotoalbums zijn:

- werken met de contactvelmethode (diapositieven en negatieven)
- meer controle op volledigheid (fotoalbums)

Ten slotte vroegen we naar het **aandeel** dat men al heeft gedigitaliseerd, dat men wil gedigitaliseerd hebben tegen 2023 en dat men finaal wil gedigitaliseerd hebben, uitgedrukt in percentages. Op die manier krijgen we een zicht op het werk dat nog moet gebeuren, en op de mate waarin men de volledige collectie zou willen laten digitaliseren. Uit volgende tabel kunnen we afleiden dat er nog heel wat digitaliseringswerk moet gebeuren de komende jaren.

Gemiddeld percentage			
Materiaaltype	Reeds gedigitaliseerd	Tegen 2023 gedigitaliseerd	Uiteindelijk gedigitaliseerd
Fotoafdrukken	42%	54%	81%
Negatieven	23%	37%	78%
Diapositieven	31%	51%	79%
Glasplaten	50%	62%	90%
Fotoalbums	44%	65%	94%
Ander materiaal	52%	69%	82%

Tabel 7: gemiddeld percentage van het materiaal dat de respondenten hebben gedigitaliseerd en nog willen digitaliseren.

Bij de fotoafdrukken, de diapositieven, de glasplaten en de fotoalbums wil de helft of iets meer dan de helft van de respondenten de volle 100% van de collectie (laten) digitaliseren. Bij de negatieven en het ander fotomateriaal gaat het over iets minder dan de helft. Niet alle respondenten willen dus 100% van elk materiaaltype (laten) digitaliseren.

Materiaaltype	Aantal respondenten die 100% wil digitaliseren	Totaal aantal respondenten die bezig zijn
Fotoafdrukken	19	38
Negatieven	7	15

Diapositieven	10	19
Glasplaten	9	13
Fotoalbums	11	17
Ander materiaal	3	9

Tabel 8: overzicht van het aantal respondenten die 100% van hun materiaal willen digitaliseren, t.o.v. het totaal.

Klaar

Bij de respondenten die aangeven klaar te zijn met de digitalisering van bepaalde materiaaltypes polsten we eveneens naar de **voornaamste reden** waarom ze dit hebben gedaan. Maximale toegankelijkheid van de collectie en conserveringsdoeleinden zijn net zoals bij de geplande en de reeds actieve digitalisering de twee voornaamste redenen.

De verdeling tussen de interne **aanpak** met eigen personeel (ofwel eigen medewerkers ofwel vrijwilligers/stagiairs) en het werken met een externe firma lijkt ongeveer evenredig verdeeld. In één geval bij de glasplaten gebeurde de digitalisering weliswaar intern (met gehuurde apparatuur) maar dan wel met personeel van een gespecialiseerde firma. De vraag naar de aanpak werd hier op dezelfde manier gesteld als bij de geplande en de actieve digitalisering (via een matrix - zie afbeelding 3).

Ook hier polsten we naar de toegepaste **technische specificaties**, op basis van dezelfde lijst van kwaliteitsnormen die ook bij de actieve digitalisering werd voorgelegd. Bij de fotoafdrukken, glasplaten, diapositieven en fotoalbums werkte telkens minstens één respondent volgens een gekende kwaliteitsnorm. Bij de negatieven en het ander materiaal werd er ofwel volgens geen enkele norm, ofwel volgens eigen technische specificaties gedigitaliseerd. Het valt op dat vooral de respondenten die werkten met een externe gespecialiseerde firma volgens een gekende kwaliteitsnorm als Metamorfoze of de Guidelines for Digitisation of Photographic Materials werkten.

Het **aandeel** van hun materiaal dat respondenten lieten digitaliseren ligt hier beduidend hoger dan het geplande percentage bij de actieve digitalisering. Bijna alle respondenten geven aan 100% van het betreffende materiaaltypen te hebben gedigitaliseerd. Bij de glasplaten is er één respondent die 90% heeft gedigitaliseerd en bij de categorie ander fotomateriaal geeft de enige respondent aan 15% te hebben gedigitaliseerd.

Moeilijkheden lijken de respondenten over het algemeen weinig ervaren te hebben, al werden wel de volgende vermeld:

- het opleiden en gemotiveerd houden van vrijwilligers (fotoafdrukken)
- het bepalen van de juiste kant van de dia (spiegelbeeld of niet?) en de vraag of de metadata op de dia zelf mee moet gedigitaliseerd worden
- Gebroken glasplaten (later digitaal samengevoegd)

Geen enkele respondent zou de digitalisering anders aanpakken als ze die opnieuw konden doen.

Tussentijdse conclusie over digitaliseringspraktijken

Het maximaal toegankelijk maken van de collectie is bij Vlaamse archieven, musea en erfgoedbibliotheken de vaakst aangehaalde reden om foto's te digitaliseren. Het materiaaltypen en de status van de digitalisering (gepland, bezig of klaar) zorgen daarin niet voor een wezenlijk

onderscheid. Hoewel uit de collectiebezoeken bleek dat ad hoc digitalisering op vraag van individuele gebruikers ook zeer vaak gebeurt, is dit niet de voornaamste reden om te digitaliseren volgens de respondenten. Men verwijst eerder naar een globale aanpak op het vlak van ontsluiting, waaronder die ad hoc digitalisering natuurlijk kan vallen.

In de zeldzame gevallen dat men bepaalde collecties niet wil digitaliseren is de reden daarvoor vooral met het fotomateriaal zelf verbonden. De meeste respondenten geven in zo'n geval aan dat er geen urgentie is omdat het materiaal niet bedreigd is, of dat het om een inhoudelijk minder relevante collectie gaat. Op de derde plaats wordt 'geen budget' vermeld.

De geprefereerde aanpak voor fotodigitalisering bestaat uit een combinatie van intern digitaliseren met eigen personeel en samenwerken met een externe firma met extern personeel, waarbij de digitalisering van sommige materiaaltypes duidelijk liever wordt uitbesteed. Werken met gehuurde apparatuur (intern) of een samenwerking aangaan met een andere (erfgoed)instelling komt zeer weinig voor. De timing van de geplande digitalisering is in veel gevallen nog onbepaald. We kunnen hieruit afleiden dat er een duidelijk aanwezige wens bestaat om fotodigitaliseringsprojecten op te starten, maar vaak nog zonder concrete plannen.

De vermelde kwaliteitsnormen in fotodigitalisering worden nog maar weinig toegepast bij de Vlaamse musea, archieven en erfgoedbibliotheken. Mogelijk zijn ze nog te weinig gekend of worden ze als te complex beschouwd om via de interne aanpak mee te werken. Ze worden voornamelijk toegepast als men werkt met een extern gespecialiseerde firma.

Verder zien we dat ongeveer de helft van de respondenten graag 100% van de fotocollectie zou willen digitaliseren. Bij de andere respondenten wil men in de meeste gevallen wel het grootste gedeelte digitaliseren en zal er dus nog een selectie gemaakt moeten worden, zeker bij de fotoafdrukken.

De respondenten ondervinden hier en daar ook moeilijkheden bij het digitaliseren. Het gaat dan over algemene zaken (gebrek aan personeel, tijd, budget), maar ook over problemen die specifiek zijn voor een bepaald materiaaltype. Ongeveer de helft van de respondenten (over de verschillende materiaaltypes heen) die bezig is met digitaliseren zou de digitalisering anders aanpakken als ze het opnieuw konden doen. Een professionelere aanpak en aangepaste apparatuur, metadatering en selectie komen daarbij naar voor als algemene verbeterpunten.

Van de respondenten die klaar zijn met de digitalisering zou geen enkele de digitalisering anders aanpakken, al ondervonden enkele respondenten wel moeilijkheden tijdens het proces.

3.2.1.5 Uitdagingen, wensen, noden

Uitdagingen

Ten slotte is in de uitgebreide bevraging van de Vlaamse archieven, musea en bibliotheken ook gepeild naar uitdagingen, wensen en noden omtrent hun fotocollecties.

Wat de uitdagingen rond de fysieke bewaring van het fotomateriaal betreft, komt bij alle materiaaltypes behalve bij de glasplaten een geklimatiseerde opslagruimte als belangrijkste uitdaging naar voor. Bij de glasplaten ziet men vooral uitdagingen of moeilijkheden bij de herverpakking in aangepast materiaal.

Als we deze resultaten vergelijken met de resultaten van de fysieke bewaring (zie hoofdstuk 2.1.2 Toestand) dan zien we dat er inderdaad nog veel fotomateriaal herverpakt moet worden en in een aangepaste ruimte geplaatst. Het feit dat men hier de geklimatiseerde ruimte als de grootste uitdaging identificeert, kan liggen aan het feit dat het een grotere ingreep vergt om een aanpassing te doen aan het gebouw waarin de fotocollectie zich bevindt, dan om verpakkingsmateriaal aan te schaffen.

Naast de bewaring situeren de uitdagingen bij het beheer van fotomateriaal zich vooral bij twee activiteiten: uitgebreide registratie en documentatie van rechten. Bij alle materiaaltypes staan deze twee in de top drie van de uitdagingen, en ook bij de gewenste activiteiten komen deze twee het vaakst naar voren. Men heeft in veel gevallen nog geen concrete plannen om op dit vlak iets te ondernemen en schuift dit achteruit, naar na 2023. Mogelijke verklaringen zijn dat er nog kennisopbouw moet gebeuren of expertise ingewonnen, en dat dit zeer tijdrovende activiteiten zijn.

De top drie van de uitdagingen werd ten slotte aangevuld met ordening en identificatie (bij fotoafdrukken, glasplaten, fotoalbums en ander fotomateriaal) en selectie en waardering (bij negatieven en diapositieven). Negatieven en diapositieven vormen een uitdaging op het vlak van selectie, simpelweg omdat het door hun aard (kleine beelden die geraadpleegd moeten worden met behulp van een lichtbron) moeilijk te bepalen is of de beelden relevant zijn en binnen de collectie passen. Bij de negatieven komt daarbij dat zij in zeer grote getale voorkomen. Inzake waardering en selectie wordt dit een noodzaak en een grote uitdaging.

Wensen

Bij het volgende onderdeel polsen we naar de gewenste uitkomst die de respondenten voor ogen hebben voor de verschillende materiaaltypes, en welke timing daar voor hen aan vast hangt. We gaven vijf voorbeelduitkomsten waaruit de respondenten konden kiezen, en een overige categorie.

- Dit materiaaltype is geïnventariseerd, herverpakt, gedigitaliseerd op hoge resolutie en ontsloten. De integrale aanpak.
- Dit materiaaltype is minstens geïnventariseerd en herverpakt. De focus ligt op preservering van de fysieke collectie.
- Een waardevol of kwetsbaar deel van dit materiaaltype is geïnventariseerd, herverpakt, gedigitaliseerd op hoge resolutie en ontsloten. De rest bewaren we zoals we dit nu doen.
- Dit materiaaltype is geïnventariseerd, in bulk op lage resolutie gedigitaliseerd (bijvoorbeeld via de contactvelmethode), zodat deze kan beoordeeld worden en er keuzes kunnen gemaakt worden over selectie, waardering, digitalisering op hoge kwaliteit, ...
- Dit materiaaltype is voor ons reeds voldoende aangepakt en ontsloten. Er hoeven geen verdere acties te worden ondernomen.
- Overige.

De eerste optie, met de integrale aanpak, wordt bij elk materiaaltype overduidelijk het meest gekozen. Als we kijken naar de timing blijkt deze in de meeste gevallen nog onbepaald. Deze combinatie komt het meest voor. De tweede meeste gewenste uitkomst voor de negatieven, glasplaten en fotoalbums is de focus op de preservering van de fysieke collectie. Ook hier is de timing meestal nog onbepaald. Bij de fotoafdrukken en het ander fotomateriaal is de tweede meest gekozen uitkomst de focus op een waardevol of kwetsbaar deel dat geïnventariseerd, herverpakt, gedigitaliseerd (op hoge resolutie) en ontsloten wordt. Opnieuw is de timing overwegend nog onbepaald. Bij de diapositieven zien we dat de tweede meest gekozen uitkomst de contactvelmethode is waarbij het materiaaltype wordt geïnventariseerd en in bulk op lage resolutie gedigitaliseerd. Zo kan het materiaal beoordeeld worden en kunnen er keuzes gemaakt worden over zaken als selectie, waardering en digitalisering op hoge kwaliteit. Opnieuw - niet verrassend - is de timing hier nog grotendeels onbepaald. Als er toch een timing wordt opgegeven, dan ligt deze vaak wat verder in de toekomst. De tweede meest aangegeven timing bij alle uitkomsten is vanaf 2023.

Opnieuw komt de conclusie naar voren dat de respondenten erg ambitieus zijn met betrekking tot hun wensen over de fotocollectie maar dat er nog weinig tot geen concrete plannen zijn.

Noden

De laatste concrete vraag bij de verschillende materiaaltypes was een open vraag naar de identificatie van noden die de respondenten verder nog zien voor hun fotocollectie. Over de materiaaltypes heen waren er een aantal lijnen te trekken in het type noden dat men vermeldde. Conservatie bleek een nood te zijn die bij bijna alle materiaaltypes voorkomt, en dan vooral het gebrek aan kennis daarover en het voorzien van geschikte opslagruimte en verpakkingsmateriaal. Verder was er ook nood aan apparatuur voor digitalisering en voor het bekijken van bijvoorbeeld negatiefbeelden (zoals lichtbakken). Rechtendocumentatie wordt ook aangehaald als nood bij fotoafdrukken en negatieven. Nood aan expertise inzake technische metadatering wordt ten slotte ook vermeld. Noden die minder voorkomen zijn een gebrek aan personeel voor de fotocollectie en een nood aan een globaal beleid rond de gehele fotocollectie.

3.2.2 Kunsten, Media, Overheid

3.2.2.1 Aantallen

Respondenten

Deze vragenlijst werd verstuurd naar 189 organisaties en beantwoord door 48 organisaties, dat is een responspercentage van **25%**. Van deze 48 respondenten gaven dan nog eens 13 respondenten aan geen fotomateriaal te hebben, zodat er 35 antwoorden overbleven op deze basisvragenlijst.

Het responspercentage bij de **mediaorganisaties** is het laagst. Slechts 2 van de 12 aangeschreven organisaties vulden de vragenlijst in. Dit lag echter in de lijn van de verwachtingen. Deze organisaties zijn namelijk in de eerste plaats bezig met het produceren en uitzenden van (radio- en televisieprogramma's. Bovenop wat voortkomt uit hun eigen werking, verwerven deze organisaties vaak geen ander archiefmateriaal. Ze produceren zelf ook weinig tot geen fotomateriaal. Daarom kunnen we ervan uitgaan dat de meeste omroepen zich niet aangesproken voelden om een bevraging over fotocollecties in te vullen.

De openbare omroep VRT is hierin een buitenbeentje. Zij heeft immers wel een groot fotoarchief. De antwoorden van VRT zijn dan ook verwerkt in dit rapport. Deze ene collectie vertegenwoordigt bijna 28% van het totaal aan fotomateriaal dat als antwoord op de basisvragenlijst werd aangemeld over de drie sectoren heen.

De **kunstenorganisaties** vormen de grootste groep van bevroegden binnen deze bevraging. Ook zij hebben archivering evenwel niet als kerntaak. Ze hebben wel de taak om zorg te dragen voor hun archief volgens een bepaling in het Kunstendecreet en hebben daarom vaak een interne archiefwerking. Binnen die archieven zitten ongetwijfeld veel foto's die zij geproduceerd en verzameld hebben. Het responspercentage van deze sector was eerder aan de lage kant (23%). Ook het aantal foto's dat zij vertegenwoordigen is laag. Hoewel zij voor deze bevraging de grootste bevroegde groep waren, die ook het best vertegenwoordigd was in de antwoorden, omvatten hun collecties maar 7,5% van het totaal.

Van de **overheidsadministraties** ontvingen we in verhouding de meeste reacties (67%). Zij dragen in de meeste gevallen een jarenlange archiefwerking met zich mee, waarbinnen ook erg veel en divers fotomateriaal voorkomt. Ook al vertegenwoordigen zij slechts 12,5% van de respondenten, toch hebben zij de grootste hoeveelheid fotomateriaal aangemeld, in totaal ca. 740.000 stuks (65% van het totaal).

Materiaal

In totaal werden voor deze sectoren **1.123.689 foto's** aangemeld, verdeeld over 35 respondenten die fotomateriaal in hun archief hebben. Hieronder volgt een globaal overzicht van het aantal respondenten en het materiaal per bevroegde sector binnen deze vragenlijst.

Sector	Aantal respondenten die fotomateriaal hebben	Totaal aantal stuks	Procent van het totaal aantal fotomateriaal
Kunsten	29	83.503	7,43%
Media	1	300.000	26,70%

Overheid	5	740.186	65,87%
TOTAAL	35	1.123.689	100%

Tabel 9: de cijfers per sector voor de aanwezige fotocollecties.

Wat het type materiaal betreft komen **fotoafdrukken** het meeste voor. We hebben niet gevraagd naar absolute cijfers per materiaaltipe maar naar de verhouding ten opzichte van het totaal aantal foto's die ze in hun collectie hebben. We zien dan dat de fotoafdrukken er met kop en schouders boven uitsteken met 66%.

Zoals verwacht komen ook **negatieven** en **diapositieven** relatief veel voor. Dit zijn formaten die we in de meeste fotoarchieven terugvinden. Ook fotoalbums komen regelmatig voor, en dit over de drie sectoren heen.

Glasplaten zijn over het algemeen zeer weinig vertegenwoordigd. Het gaat dan ook over historisch materiaal van voor 1950 en de meeste organisaties binnen deze sectoren bestonden toen nog niet. De vier organisaties die melding maken van glasplaten, spreken telkens slechts over 1% van hun totale fotocollectie. Het aandeel is dus zeer klein.

Het **ander materiaal** komt ook in de verschillende sectoren voor, maar het maximum percentage dat hier wordt aangegeven is 15%, dus het aandeel in de collecties is opnieuw vrij klein.

Materiaaltipe	Aantal respondenten die dit type hebben	Gemiddeld percentage voor dit type (binnen de collectie)
Fotoafdrukken	34	66,43%
Negatieven	24	16,26%
Diapositieven	21	10,37%
Fotoalbums	16	5,66%
Glasplaten	8	0,11%
Ander materiaal	4	1,17%

Tabel 10: het aantal respondenten die een bepaald materiaaltipe in hun collectie hebben

De respondenten verwachten ook geen grote aangroei meer van deze aantallen. Als we kijken naar de aantallen waarmee de collecties zouden aangroeien in de periode van 2020-2023, dan gaat het over minimaal 1511 en maximaal 10.500 stuks, waarbij de kunstorganisaties de laagste aangroei aangeven (maximaal 500 stuks per jaar per respondent). In totaal gaat het dus over een maximale aangroei van circa **1%**.

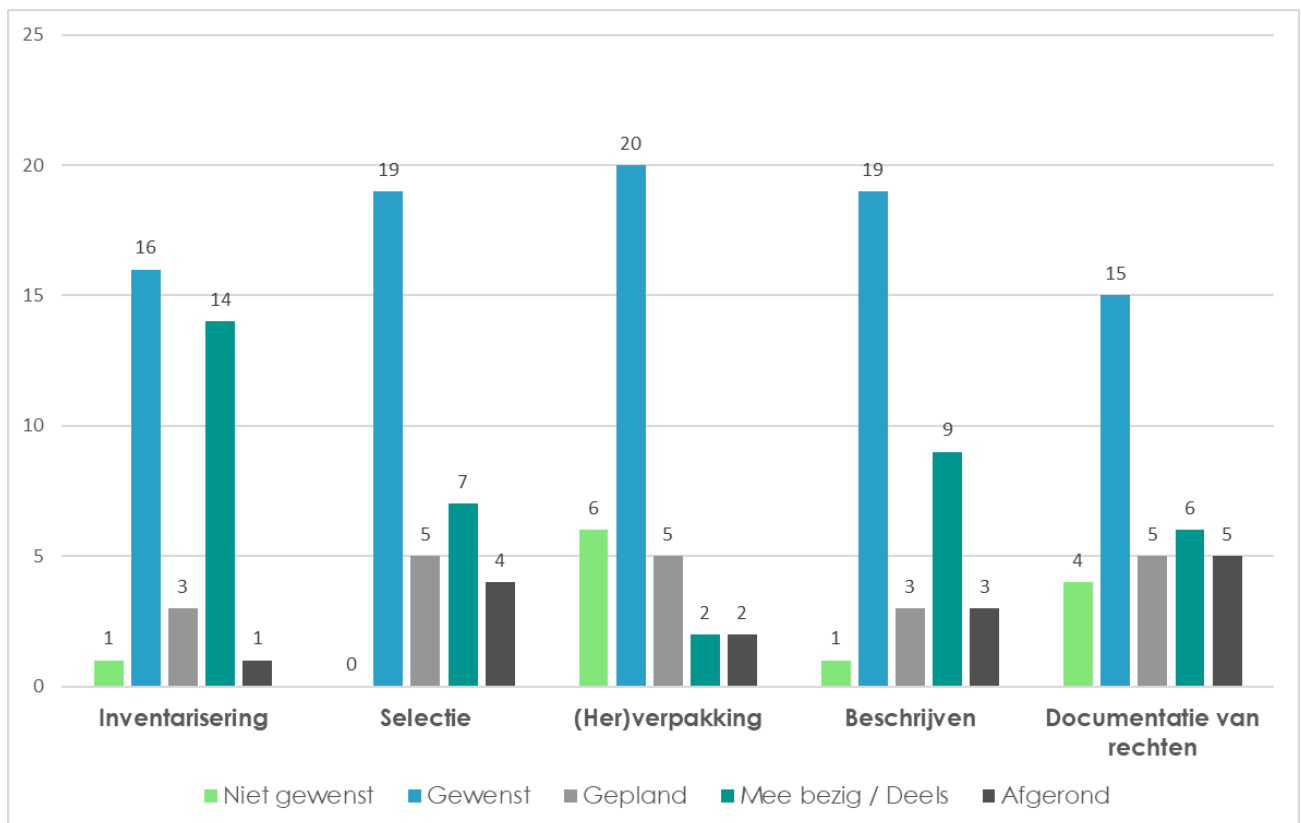
De relatief lage aangroei kan liggen aan het feit dat foto's tegenwoordig digitaal worden geproduceerd en dat deze sectoren weinig tot geen nieuwe verwervingen doen van archiefmateriaal, maar dit vaak zelf produceren.

3.2.2.2 Activiteiten

We lijsten hier een aantal *high level* activiteiten op die komen kijken bij het beheer van fotomateriaal, en waarvan we vermoeden dat deze sectoren er mee bezig zijn (zie **Bijlage 2** voor meer toelichting):

- Inventariserings
- Selectie
- Herverpakking
- Beschrijving
- Documentatie van rechten

De respondenten kon hier dezelfde antwoordopties als bij de uitgebreide vragenlijst aanduiden (zie Bijlage 3 voor meer toelichting).

Grafiek 3: de activiteiten en hun status bij de respondenten uit kunsten, media, overheid.

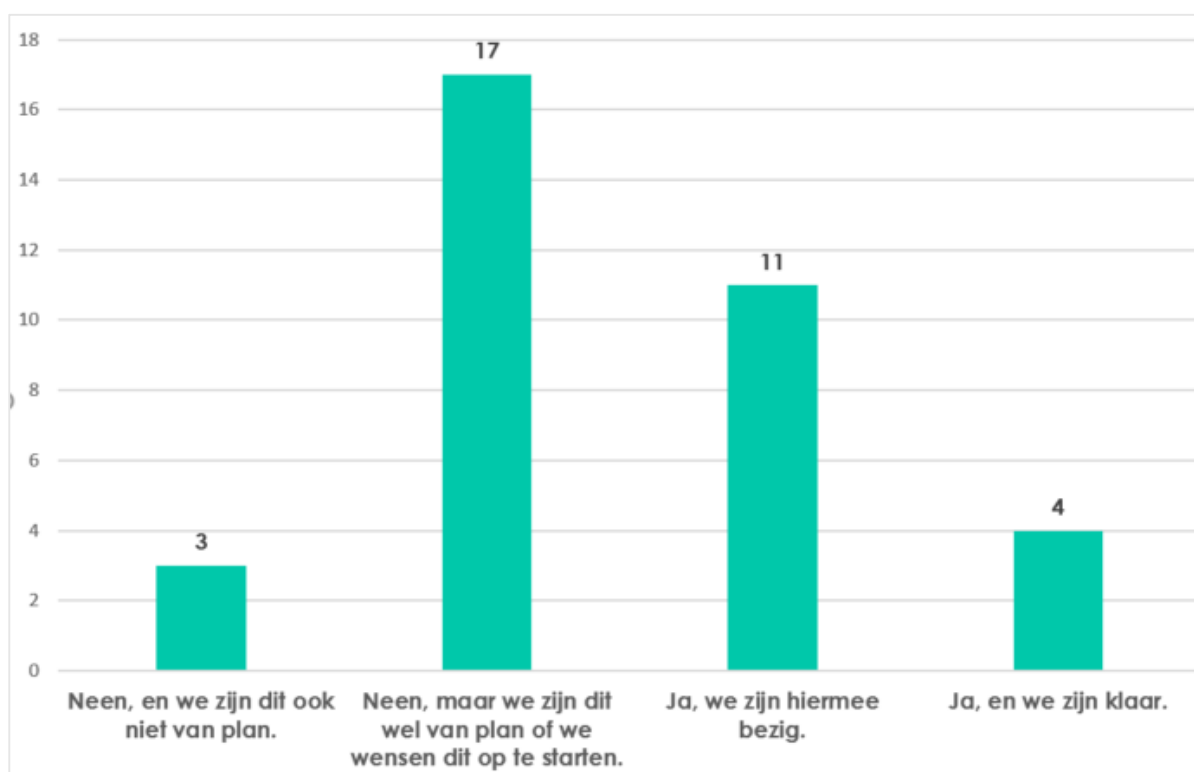
Wat opvalt, is dat de meeste respondenten de verschillende activiteiten die komen kijken bij digitalisering nog wensen op te starten (status 'gewenst'). Alle activiteiten zijn slechts in mindere mate 'gepland', 'afgerond' of zelfs 'niet gewenst'.

Er zijn ook al enkele activiteiten waarmee men 'bezig' is, waarbij inventariserings er duidelijk boven uitsteekt. We kunnen hieruit afleiden dat de eerste stappen van het beheer van de fotocollectie worden gezet, maar dat men nog wat begeleiding of advies nodig heeft bij het uitvoeren van de volgende. (Her)verpakking, beschrijving, en selectie zijn de activiteiten die het meest gewenst zijn.

Hoewel (her)verpakking de hoogste score haalt bij 'gewenst', is het tegelijkertijd ook de activiteit die het meest de status 'niet gewenst' krijgt.

3.2.2.3 Digitalisering

Het grootste deel van de respondenten die fotocollecties hebben, namelijk 32 van de 35, geeft aan een aanpak te hebben rond het digitaliseren van het materiaal. Ofwel zijn ze bezig of klaar, ofwel wensen of plannen ze dit op te starten. Slechts drie respondenten geven dus aan dat ze niet van plan zijn hun fotocollectie te digitaliseren omwille van uiteenlopende redenen.

Grafiek 4: het aantal respondenten en de status van de digitalisering.

Vooral **fotoafdrukken** (zullen) worden gedigitaliseerd, zowel bij de geplande digitalisering als bij de digitalisering die al klaar of bezig is. Mogelijk is dit omdat dit type het vaakst voorkomt in de collecties van de respondenten. Negatieven, diapositieven en fotoalbums worden in mindere mate ook meegenomen in de digitaliseringsacties of -plannen, maar de weinige glasplaten die werden aangemeld komen in deze acties of plannen niet voor.

De **aanpak** verschilt afhankelijk van of de digitalisering gepland, al bezig of klaar is. Als men al bezig of klaar is met digitaliseren, doet men dit hoofdzakelijk intern met eigen medewerkers en in mindere mate (in combinatie met) extern bij een gespecialiseerde firma. Bij de geplande digitalisering geeft men vaker aan een mengvorm van intern en extern te willen toepassen, al kan dit liggen aan het feit dat er nog niets concreet is ingepland en men de opties nog open houdt. Dat blijkt ook uit de antwoorden op de open vraag hierover.

Als we kijken naar het verschil in aanpak tussen de materiaaltypes, dan zien we dat wie de digitalisering nog aan het plannen is de **negatieven, diapositieven en fotoalbums** liever extern wil laten digitaliseren. De respondenten die al bezig zijn, digitaliseren alle materiaaltypes overwegend intern met eigen personeel.

De voornaamste **reden** om te (starten met) digitaliseren verschilt duidelijk tussen de respondenten bij wie de digitalisering gepland is enerzijds en degene bij wie de digitalisering nog bezig of klaar is anderzijds. Wie al gedigitaliseerd heeft, deed dit vooral voor ontsluitingsdoeleinden. Wie nog wil digitaliseren brengt ook het conserveringsmotief in.

Waar de digitalisering al klaar was, gebeurde dit niet volgens een **kwaliteitsnorm**. Ook waar men vandaag bezig is, hanteert men die meestal niet. Enkele respondenten gaven aan volgens een eigen norm te werken. Daarbij werd opvallend genoeg buiten de resolutie en het bestandsformaat geen enkele andere parameter vermeld.

Hieruit blijkt duidelijk dat deze sector onvoldoende is geïnformeerd over de bestaande kwaliteitsnormen voor de digitalisering van fotomateriaal. Deze normen blijken vooral bekend in de cultureelerfgoedsector en duidelijk minder daarbuiten.

Respondenten die zeiden klaar te zijn met de digitalisering duiden daarbij geen specifieke **moeilijkheden** aan. Onder de respondenten die bezig zijn met digitaliseren, gaven enkele wel aan moeilijkheden te hebben ondervonden inzake capaciteit en gebrek aan kennis.

Bij de vraag of ze het **anders zouden aanpakken** als ze reeds gedigitaliseerd materiaal opnieuw zouden (laten) digitaliseren, zien we dat men hier vooral volgens een professionelere en meer kwaliteitsvolle aanpak zou willen werken. Eén respondent geeft duidelijk aan - hoewel hier niet specifiek naar gevraagd werd - met meemoo te willen samenwerken, als daarrond een dienstverlening zou worden uitgewerkt.

Vervolgens zien we dat ongeveer de helft van de respondenten die bezig of klaar zijn met de digitalisering van hun fotomateriaal uiteindelijk 100% van dat materiaal willen gedigitaliseerd hebben. De rest zet (te) vermoedelijk in op een selectie.

Ten slotte vroegen we bij de respondenten die de digitalisering plannen naar de **timing**, maar die is in de meeste gevallen nog onbepaald. De overige respondenten zouden op relatief korte termijn willen opstarten: voor eind 2020 of in 2021. Deze laatsten hebben vermoedelijk wel al een concreet plan om daarmee te starten, maar de meeste respondenten dus niet. Aangezien er bij de meeste respondenten nog geen timing is bepaald, is er vermoedelijk ook nog geen budget. Er wordt in de extra toelichting bij deze vraag ook melding gemaakt van de beperkte financiële middelen die de meeste organisaties hebben. Dat gegeven zal vermoedelijk ook de aanpak bepalen.

3.2.2.4 Uitdagingen, wensen, noden

Uitdagingen

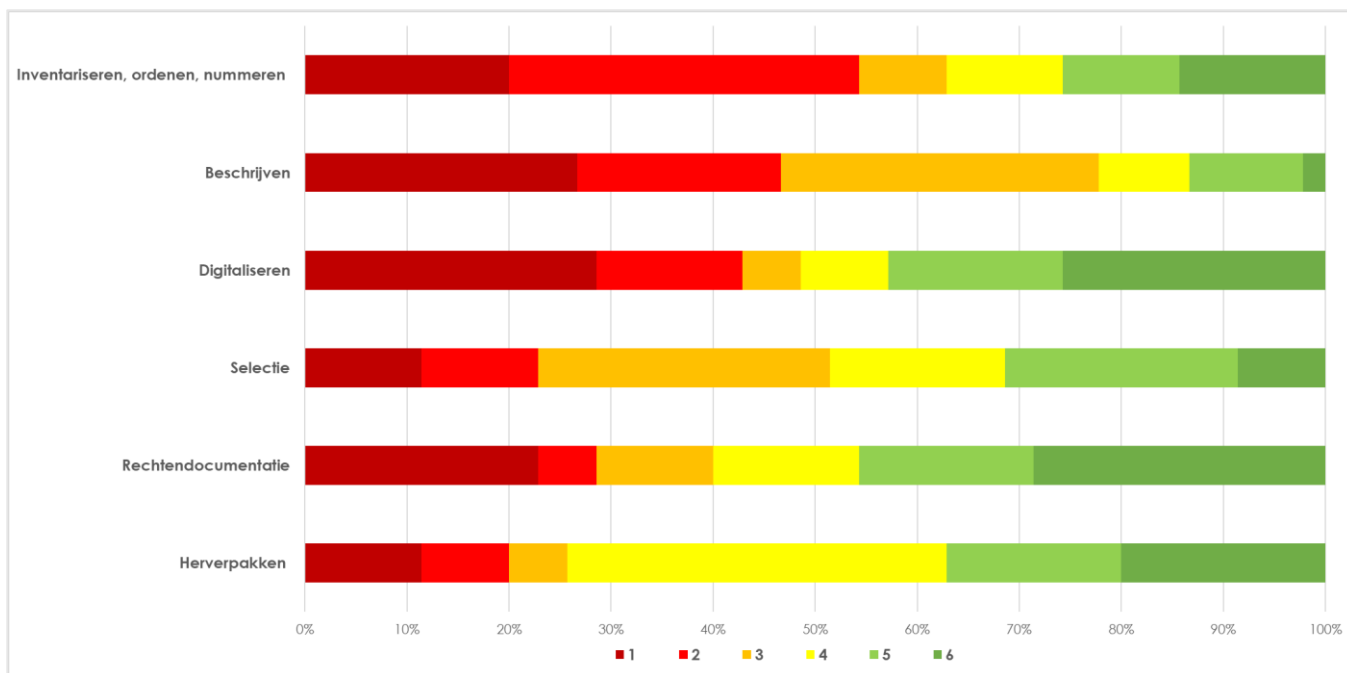
Bij deze vraag konden de respondenten zes activiteiten rangschikken van meest (1) naar minst uitdagend (6). De activiteiten die de respondenten als meest uitdagend beschouwen, op basis van de gemiddelde waarden, zijn:

- Inventariseren, ordenen, nummeren
- Inhoudelijk en technisch beschrijven
- Digitaliseren

De activiteit die men als meest uitdagend aanduidt, namelijk **inventariseren, ordenen, nummeren**, is ook de activiteit waarmee men reeds het meest bezig is. Het zou kunnen dat men hier moeilijkheden mee ondervindt.

Digitaliseren wordt van alle activiteiten het vaakst als meest uitdagend ervaren. Tegelijk wordt deze activiteit ook het tweede vaakst op plaats 6 (minst uitdagend) gerangschikt. 60% van wie het digitaliseren als meest uitdagende activiteit rangschikt, is er nog niet mee begonnen. Deze respondenten hebben kleine collecties van gemiddeld 1767 stuks en overwegend fotoafdrukken.

Herverpakken in aangepast materiaal beschouwt men als minst uitdagend. Uit de status van de activiteiten (zie hoofdstuk Activiteiten) blijkt wel dat deze activiteit het meest gewenst is. Dit doet de vraag rijzen naar wat hen dan tegenhoudt om hiermee te starten.

Grafiek 5: perceptie van verschillende activiteiten gerangschikt van meest uitdagend (rood) over matig uitdagend (geel), tot minst uitdagend (groen).

Wensen

De vraag naar de gewenste aanpak werd hier op dezelfde manier gesteld als bij de archieven, musea en erfgoedbibliotheken (zie hoofdstuk 2.1.5.). De meeste respondenten kiezen ook hier voor de **integrale aanpak** waarbij de fotocollectie is geordend, geïnventariseerd, herverpakt, inhoudelijk beschreven en gedigitaliseerd op hoge resolutie. De respondenten die deze uitkomst kiezen, hebben zowel kleine als grote collecties foto's. De grootste collectie, die van het mediabedrijf, is een uitschieter met 300.000 stuks, maar de overige respondenten uit de kunstensector hebben gemiddeld 4000 stuks. Ze hebben telkens een verscheidenheid aan materiaaltypes. Geen enkele overheidsadministratie lijkt hier voor de integrale aanpak te kiezen. Deze groep legt ofwel de focus op een waardevol of kwetsbaar deel, of zet in op de fysieke bewaring.

Op de tweede plaats kiest men voor een **focus op de fysieke bewaring**. Hier zit een uitschieter bij van 20.850 stuks maar bij de overige collecties gaat het over gemiddeld 1400 stuks. Ook hier is een verscheidenheid aan materiaaltypes aanwezig, en zowel kunst- als overheidsorganisaties geven aan dit te verkiezen.

Wat hier opvalt is dat de **timing** om het gewenste doel te bereiken in de meeste gevallen nog onbepaald is. De meest vermelde redenen kwamen ook al eerder aan bod: de afhankelijkheid van (en onduidelijkheid over) toekomstige middelen en capaciteit om in te zetten op de fotocollecties en bij uitbreiding het hele analoge archief.

Noden

De noden inzake fotoarchieven zijn bij de kunsten-, media en overheidssector erg sectorspecifiek zijn en moeten dan ook in hun sectorale context worden beschouwd. In de **kunstensector** stelt men vragen bij de capaciteit die ter beschikking wordt gesteld (of kan gesteld worden) op het vlak van personeel om de archiefzorgtaak uit te voeren. Dit is immers vaak een voltijdse opdracht waarvoor niet altijd een voltijdse werkracht beschikbaar is.

Bij de **mediaorganisatie** ziet men vooral noden op het vlak van registratie en ontsluiting van het fotomateriaal.

Bij de **overheidsadministraties** kunnen we uit de antwoorden afleiden dat men vooral nood heeft aan ontsluitingsmogelijkheden van het gedigitaliseerde materiaal.

3.2.2.5 Tussentijdse conclusie Kunsten, Media, Overheid

Het responspercentage voor deze vragenlijst ligt vrij laag, slechts 25%. We zouden dit kunnen verklaren door het feit dat het beheer van foto-erfgoed niet de kerntaak is van deze sectoren.

Wat de aantallen betreft, valt op dat het totaal aantal fotomateriaal in deze sectoren vrij beperkt is: ruim één miljoen foto's over 35 respondenten. De verwachte aangroei is eveneens laag: ca. 1% voor de periode van 2020-2023. We kunnen dit aantal echter moeilijk extrapoleren voor alle organisaties binnen deze sectoren. Daarvoor zijn de inschattingen te groot en de respons te laag. Binnen het fotomateriaal blijken de fotoafdrukken het breedst en meest vertegenwoordigd.

Vlaamse kunsten-, media- en overheidsorganisaties digitalisering staan qua digitalisering van hun fotocollecties nog niet erg ver: één op de tien respondenten is weliswaar klaar, maar niet minder dan de helft is nog niet begonnen. Een derde is bezig, maar zij hebben gemiddeld nog maar 32% van hun collectie gedigitaliseerd.

De respondenten die de digitalisering plannen, verkiezen een combinatie van interne en externe aanpak, en doen dit voornamelijk omwille van conserveringsdoeleinden. Bij de respondenten die bezig of klaar zijn met de digitalisering heeft de aanpak hoofdzakelijk een interne focus. Hun voornaamste reden om te digitaliseren is om de collectie toegankelijk te maken. Hier zien we een duidelijk verschil tussen al bezig of klaar zijn, en het plannen of wensen in de motieven en de aanpak.

Verskillende respondenten geven aan dat ze de digitalisering van hun fotocollecties een grote uitdaging voor de toekomst vinden. Tegelijk vinden ze de weg niet naar de juiste kwaliteitsnormen. Ook bij de archieven, musea en erfgoedbibliotheken, die archiefzorg wél als kerntaak hebben, was dit al het geval.

Over alle antwoorden heen komen weliswaar duidelijke intenties naar boven om activiteiten inzake fotobeheer op te starten, maar de concrete plannen ontbreken. Zo wenst men voor de fotocollectie de integrale aanpak te hanteren, maar heeft men tegelijkertijd nog maar zelden een concrete timing voor ogen. Kortom: hoge ambities maar nog erg vage plannen. Ook bij de cultureelerfgoedsector was dit één van de conclusies.

3.2.3 Lokaal Erfgoedveld

Strikt genomen beheren de erfgoedcellen geen analoge collecties. Daarom werden ze ook niet betrokken in de grote inventarisatieoefening die uitging naar de cultureelerfgoedsector, de kunsensector, de media- en overheidsorganisaties. Maar de erfgoedcellen kennen de lokale erfgoedspelers en hun collecties goed en hebben in veel gevallen ook een idee van hun specifieke noden. Daarom polsten we hen hierover in een aparte vragenlijst. We focusten hierbij op:

- de adviesvragen die zij ontvangen en de erfgoedspelers die ze sturen
- het doorverwijzen naar andere instellingen
- de noden en moeilijkheden die zij op hun terrein waarnemen

Hoewel meemoo geen rechtstreekse dienstverlening voor hen kan uitrollen, kunnen we wel rekening houden met de uitdagingen van de lokale erfgoedspelers, waar die raakvlakken vertonen met die van professionele erfgoedpartners. Onder andere via de kenniswerking van meemoo en door ondersteuning van de erfgoedcellen zelf zou er dan aan tegemoet gekomen kunnen worden.

Van de 19 aangeschreven erfgoedcellen ontvingen we 15 ingevulde vragenlijsten. Dat is een response rate van bijna **80%**.

3.2.3.1 Adviesvragen

De bevraging van de erfgoedcellen peilde eerst en vooral naar welke adviesvragen er uit het lokale erfgoedveld bij de erfgoedcellen belanden. De respondenten krijgen allemaal wel eens adviesvragen over het beheer van analog fotomateriaal. Deze vragen beslaan alle aspecten van analog fotobeheer. Voor de meeste erfgoedcellen en voor de meeste deelaspecten gaat het over een frequentie van één tot enkele vragen per jaar.

De vragen zijn voornamelijk afkomstig van heemkundige kringen, particulieren en lokale verenigingen. Het gaat dus vooral over erfgoedliefhebbers en vrijwilligers. De professionele diensten binnen de regio zoals gemeentearchieven of collectiebeherende instellingen vinden hun weg minder snel naar de erfgoedcel voor adviesvragen, maar gaan vermoedelijk eerder rechtstreeks naar de gespecialiseerde actoren.

Het onderwerp van de adviesvragen varieert sterk. Over alle onderwerpen lijkt er wel minstens één keer per jaar een vraag te komen. Vragen over inventarisering en registratie lijken het vaakst voor te komen; deze zien we telkens verschijnen bij de meest frequente opties (enkele keren per jaar, elke maand en elke week). Samen met rechtendocumentatie en digitalisering zijn dit de activiteiten die geen enkele keer op 'nooit' staan.

3.2.3.2 Doorverwijzingen

Wat de doorverwijzingen betreft, tonen de erfgoedcellen vooral de weg naar PACKED (nu meemoo), specifieke websites of documentatie, en lokale of regionale collectiebeherende instellingen. Naar PACKED wordt vooral doorverwezen voor vragen over digitalisering, naar de collectiebeherende instellingen vooral voor herbestemming. Het valt wel op dat naar deze laatste instellingen ook vaak wordt doorverwezen voor andere aspecten van analog fotobeheer. De erfgoedcellen beschouwen zichzelf dus niet als expert op dit vlak. Men verwijst daarnaast ook regelmatig door naar FARO en Histories voor het vraagstuk rond rechten(documentatie).

3.2.3.3 Noden en uitdagingen

De noden en uitdagingen van de erfgoedcellen met betrekking tot analogo foto-erfgoed komen in grote delen met elkaar overeen. Zowel bij de noden als de uitdagingen springen 'documentatie van rechten' en 'digitalisering' er bovenuit. Daarnaast wordt bij de noden ook 'fysieke bewaring' zeer regelmatig vermeld, en 'geschikte depotomstandigheden' bij de uitdagingen. We concluderen dat men vooral uitdagingen ziet met betrekking tot de depotruimte, aangezien alles wat te maken heeft met verpakking als weinig uitdagend werd aangeduid. Ook 'selectie en waardering' wordt ervaren als een uitdaging, maar dit komt bij de noden slechts weinig voor.

Voor vragen in verband met digitalisering en rechtendocumentatie verwijzen de erfgoedcellen het vaakst door naar andere actoren. Ook over inventarisering, registratie en verpakkingsmateriaal worden vragen gesteld, maar hiermee lijken de lokale erfgoedspelers wel aan de slag te kunnen, aangezien ze minder vermeld worden tussen de noden en uitdagingen.

In het algemeen lijken de lokale erfgoedspelers (en de erfgoedcellen) zeker nog wat ondersteuning te kunnen gebruiken als het gaat over (advies over) digitalisering en rechtendocumentatie. We bekijken in de algemene conclusies van dit rapport of dit overeenkomt met de noden vanuit de andere sectoren.

Tot slot moeten we er rekening mee houden dat we de noden van de lokale erfgoedspelers in kaart brengen via een derde partij, namelijk de erfgoedcellen. We hebben deze informatie uit een betrouwbare, maar secundaire bron.

4 CONCLUSIE EN VOLGENDE STAPPEN

4.1 Conclusie

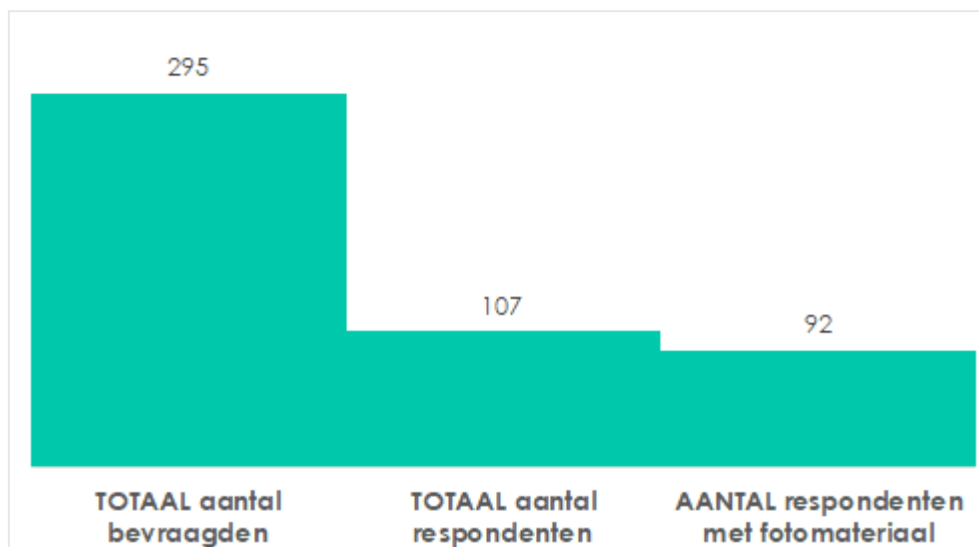
Meemoo voerde deze studie uit als antwoord op Operationele Doelstelling 2.2 in het Meerjarenplan 2020-2023. Het daarin vermelde onderzoek vindt haar aanleiding in de ervaring van meemoo met het Vlaams audiovisueel erfgoed en in een bij de contentpartners breed aanwezige vraag. Dit rapport is de neerslag van een eerste fase van dit onderzoek.

De gegevens over de aantallen, praktijken, noden en wensen werden verkregen door middel van een grootschalige enquête over het foto-erfgoed in Vlaanderen. Aan deze enquête ging een voorbereiding vooraf in de vorm van expertise-uitbouw, definiëring en identificatie van collecties en materialen, en collectiebezoeken bij een selectie van contentpartners.

Op basis van deze voorbereiding kon een vragenlijst worden opgesteld die mikte op een brede respons en op relevante en realistisch beantwoordbare vragen. Een onbedoeld, maar positief zij-effect was dat de respondenten ook werden aangespoord om over het beheer van hun eigen fotocollectie te reflecteren.

4.1.1 Aantallen

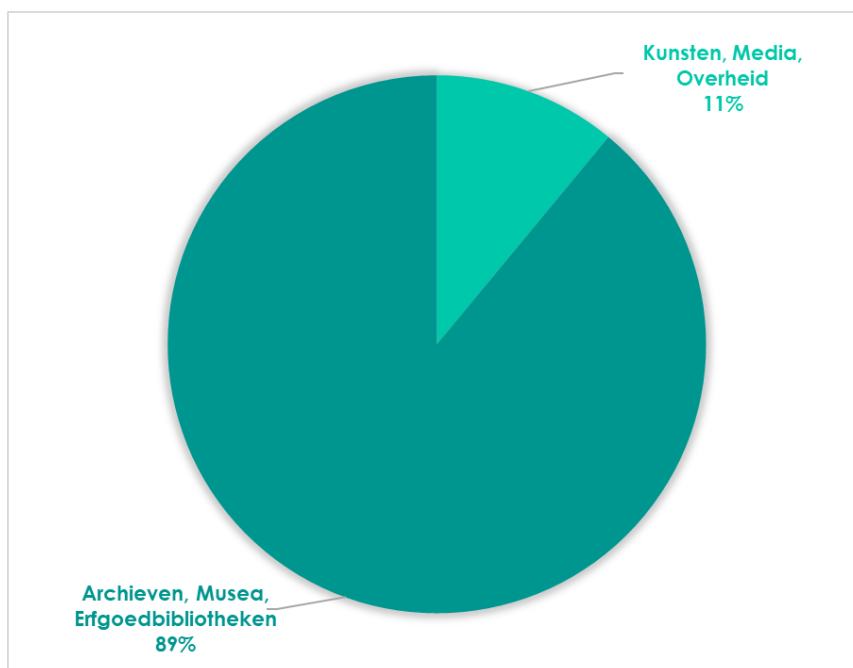
De bevraging van in totaal 295 organisaties over hun foto-erfgoed heeft **107 antwoorden** opgeleverd (36,27%), waarvan er 92 aangaven fotomateriaal in hun collectie te hebben².

Grafiek 6: algemene respons.

In het totaal zijn dankzij dit onderzoek ruim **10.3 miljoen foto's** in Vlaamse collecties geïdentificeerd, waarvan het overgrote deel (89%) bij de archieven, musea en erfgoedbibliotheken.

² Hier zijn de erfgoedcellen niet bijgeteld omdat zij geen analoge collecties bezitten.

Grafiek 7: de verhouding van het aantal fotomateriaal over de bevroegde sectoren.

Bij deze cijfers moeten meteen een aantal bedenkingen gemaakt worden. Ten eerste konden we door de keuze in de bevroegde domeinen en spelers onmogelijk alle Vlaamse organisaties met een fotocollectie dekken. Krantenuitgevers en heemkundige kringen bijvoorbeeld hebben waarschijnlijk waardevol fotomateriaal, maar werden niet rechtstreeks bevroegd.

Bovendien hebben een aantal belangrijke archieven met grote collecties ervoor gekozen om de vragenlijst niet in te vullen. Als reden gaven zij op dat de collecties zo groot en soms zo verspreid waren, dat het erg moeilijk was om er een goed zicht op te krijgen. Dit op zich is een nuttige vaststelling, maar het zorgt er mee voor dat het responspercentage te laag was en de opgegeven afwijkingpercentages te hoog om het cijfer van 10.3 miljoen foto's kritiekloos te hanteren of zelfs te extrapoleren. Dit cijfer geeft een richting aan van het bereik waarbinnen het totale aantal zou kunnen liggen, maar niet meer dan dat. Uit de collectiebezoeken bleek hetzelfde: de collecties zijn vaak te groot en te divers om hier exacte aantallen op te kleven.

"Het was trouwens een interessant onderzoek van onze collecties, want het aantal foto's, negatieven, glasplaten en dia's bleek het dubbele van wat ik tot nu dacht: samen bijna één miljoen."

Archivaris Guy Dupont van Archief Gent na het invullen van de vragenlijst (31 januari 2020).

De opgegeven cijfers laten wel toe om te concluderen dat het grootste deel van het Vlaamse foto-erfgoed bestaat uit foto-afdrukken en negatieven. Samen zijn deze twee categorieën goed voor 80 à 90%. In veel mindere mate komen ook diapositieven, glasplaten, fotoalbums en ander fotomateriaal voor. We hebben geen redenen om aan te nemen dat een ruimere bevroeging of een hoger aantal antwoorden deze verhouding nog in een andere richting zou sturen. Tijdens de collectiebezoeken bleek wel dat veel respondenten hun collectie naar inhoud indelen en niet naar het type fotomateriaal. Dit heeft het beantwoorden van de vragen bij veel respondenten bemoeilijkt, maar gezien de uitdagingen in conservatie en digitalisering van foto's voornamelijk door

het materiaaltype worden bepaald, vonden we het toch noodzakelijk om de enquête ook volgens deze scheidingslijnen in te delen.

Het onderzoek peilde niet alleen naar de aantallen, maar ook naar de toestand, de huidige praktijken (vooral dan wat betreft de digitalisering) en de wensen en noden van de bevroegde instellingen. Op dit vlak waren de antwoorden wel representatief genoeg om er duidelijke conclusies uit te trekken.

4.1.2 Toestand

Wat de toestand van het fotomateriaal in de archieven, musea en bibliotheken betreft, beoordelen de collectiebeheerders deze over het algemeen en op dit moment nog als licht positief. Over alle materiaaltypes heen schatten de respondenten dat gemiddeld 46% in goede staat is. Deze toestand dreigt wel te verslechteren, want er is een niet te negeren achterstand op het vlak van herverpakking en het opslaan van de foto's in een daarvoor geschikte ruimte. Uit de collectiebezoeken bleek ook dat er wel al wordt ingezet op herverpakking, maar dat er nog een achterstand is in te halen.

4.1.3 Digitalisering en andere activiteiten

De digitalisering van het foto-erfgoed is in Vlaanderen al van start gegaan. Veel instellingen hebben een begin gemaakt met één of meerdere projecten, waarbij het vaak de bedoeling is een deel van de foto's van een bepaald materiaaltype te digitaliseren. Dat is bijvoorbeeld het geval bij - afhankelijk van het dragertype - één derde tot twee derde van de archieven, musea en bibliotheken. Enkele voorlopers zijn al klaar met minstens één materiaaltype. Aan de andere kant moet er nog enorm veel werk gebeuren. De ambitie is er zeker: een aanzienlijk deel van de respondenten, variërend per sector en per materiaaltype, plant of wenst de digitalisering van ten minste één materiaaltype op te starten in de komende jaren.

Algemeen lijkt te gelden: hoe 'makkelijker' de digitalisering van een bepaald dragertype gepercipieerd wordt, hoe meer men ze plant of er zelfs mee begonnen is. Hoe 'moeilijker' men het materiaal beoordeelt, hoe meer men ze uitstelt. De termen 'makkelijk' en 'moeilijk' slaan hier op verschillende parameters: kleinere versus grotere aantallen, minder of meer overzichtelijke gehelen, makkelijke of moeilijke materiaaltechnische identificatie, minder of meer technische uitdagingen bij de digitalisering. Deze conclusie werd mondeling ook bevestigd tijdens de bezoeken ter plaatse.

Het belangrijkste motief om te digitaliseren is om de collectie maximaal toegankelijk te maken, al moeten we onthouden dat er vaak sprake is van een combinatie van redenen. Ad hoc digitalisering, op vraag van gebruikers, gebeurt zeer frequent. Dit werd bevestigd tijdens de collectiebezoeken. Een echte visie op digitalisering ontbreekt vaak, zelfs als we er expliciet naar vragen. Planningen worden vaak aangepast aan verschuivingen in de budgetten.

Grote hoeveelheden foto's zijn dus nog niet gedigitaliseerd, maar ongeveer de helft van respondenten zou haar fotocollectie wel voor 100% gedigitaliseerd willen zien. De andere helft zal mogelijk nog een proces van selectie en waardering moeten doorlopen. Ook dit mag geïnterpreteerd worden als de uitdrukking van een duidelijke ambitie.

"Interessante vragen. Deed ons nadenken over bepaalde aspecten die we wat op de lange baan hadden geschoven."

Marnix Paesbrugge, beheerder digitaal archief van Provinciaal Archief West-Vlaanderen na het invullen van de vragenlijst (15 januari 2020).

Bij de digitalisering van foto's in Vlaanderen blijven de bestaande kwaliteitsnormen nog altijd grotendeels ongebruikt. Jammer genoeg hebben we niet kunnen vaststellen of ze eerder onbekend, dan wel onbemind zijn. Een groot deel van de respondenten geeft wel aan moeilijkheden te ondervinden bij de digitalisering van foto's. Bij de archieven, musea en erfgoedbibliotheken gaat het voor elk materiaaltype over meer dan de helft van degenen die bezig zijn met digitalisering.

Vooraleer de digitalisering van fotocollecties in Vlaanderen een versnelling hoger kan schakelen, zal er nog veel voorbereidend werk moeten gebeuren op het vlak van inventarisering, registratie, selectie en herverpakking. Zoals blijkt uit de antwoorden op een vraag over de gewenste uitkomsten, beseffen de beheerders ook dat dit een noodzakelijke basis is voor het eigenlijke digitaliseren kan beginnen. Zowel uit de digitaliseringspraktijken vandaag als uit een vraag over de gewenste uitkomst blijkt dat de Vlaamse fotocollectiebeheerders hoge ambities hebben, maar weinig concrete plannen. Tijdens de collectiebezoeken werd ook regelmatig vastgesteld dat men bij een digitaliseringsproject een integrale aanpak verkiest, waarbij de foto's naast gedigitaliseerd ook meteen worden herverpakt, genummerd en (minimaal) beschreven.

4.1.4 Noden

Ten slotte vroegen we de beheerders van het Vlaamse foto-erfgoed naar hun noden. Deze bevinden zich op verschillende vlakken. Ten eerste erkent men duidelijk de achterstand inzake preventieve conservatie (herverpakking, geschikte opslagruimtes), zoals die ook al uit de vraag over de toestand van de fotocollecties naar voren gekomen was. Ook de beheerders zelf zien dus het risico: het gematigd positieve beeld vandaag kan door de slechte bewaaromstandigheden omslaan, wat ook de kost van de digitalisering zou verhogen.

Een tweede duidelijke nood is die aan advies en expertise, bijvoorbeeld inzake technische identificatie van fotomaterialen of het aankopen van geschikte digitaliseringsapparatuur. Hoe herken je bepaalde types fotomateriaal? Hoe ga je bepaalde materialen het best digitaliseren? Welke apparatuur is daarvoor het meest geschikt? Ook rechtendocumentatie werd duidelijk aangekruist als uitdaging en pijnpunt. Bovenstaande noden kwamen ook tijdens de collectiebezoeken naar boven, naast de selectie van bulkcollecties zoals negatieven.

In het lokale erfgoedveld komt de rechtendocumentatie ook als een duidelijke nood en uitdaging naar voren, zoals blijkt uit de bevraging van de erfgoedcellen. Verder gaan de adviesvragen daar vaak over digitalisering en basisactiviteiten zoals inventarisatie en registratie. De rechtendocumentatie en de digitalisering vormen ook de grootste nood op lokaal vlak. Alles overschouwd wijken de noden van het lokaal erfgoedveld niet erg af van wat leeft bij de andere bevrage sectoren.

In het algemeen kunnen we stellen dat er bij de Vlaamse fotocollectiebeheerders een grote wil aanwezig is om de fotocollecties te digitaliseren met het oog op conservatie en ontsluiting. Uit de resultaten blijkt echter dat er nog veel werk te doen is inzake basisbeheer en digitalisering. Men wenst of plant hier in de komende jaren op in te zetten, maar ziet tegelijk ook de grote uitdagingen die bij dit werk komen kijken. Advies, begeleiding en expertiseopbouw lijken nog noodzakelijk bij alle aspecten van het beheer van fotomateriaal en de digitalisering ervan.

4.2 Volgende stappen

Dit overzichtsrapport is het startpunt van een nieuwe onderzoeksfase. In de volgende fase wordt er verder onderzoek gevoerd naar de haalbaarheid en de randvoorwaarden van een dienstverlening rond fotocollecties vanuit meemoo.

De bevraging en de conclusies uit dit rapport zullen input bieden voor een aantal haalbare scenario's rond digitalisering en archivering van fotocollecties. Dit zal resulteren in een tweede rapport.

Waar zitten de grootste noden? Waar kan meemoo effectief een meerwaarde bieden? Waar kan aan efficiëntie worden gewonnen, per materiaaltype, per activiteit, per sector?

Uit het antwoord op deze vragen moet een concreet voorstel ontstaan om de digitalisering en digitale ontsluiting van het Vlaams foto-erfgoed een grote stap vooruit te laten zetten.

5 BIJLAGEN

5.1 Bijlage 1: materiaaltypes

Materiaaltype	Wat verstaan we hieronder?
Fotoafdrukken	De klassieke fotoafdrukken op papier, in kleur of in zwart/wit. Deze kunnen voorkomen in allerlei formaten, als losse prints maar ook bijvoorbeeld gekleefd op steekkaarten of ingekaderd.
Negatieven	Buigbare transparante negatiefbeelden in stroken of als vlakfilm per stuk. Het gaat over beelden waarvan fotoafdrukken kunnen gemaakt worden dus niet te verwarren met 35mm filmpellicule. Ze kunnen los voorkomen, maar ook verzameld in mapjes of opgerold in kokertjes. De meest voorkomende formaten zijn stroken in reeksen van 6 (24x36mm, kleinbeeld of '135 film') of 3 (4,5 x 6 cm, 6 x 6 cm of 9 x 6 cm, middenformaat).
Diapositieven	Transparante polyester plaatjes met een positief beeld ingeraamd in karton, plastic of metaal, bedoeld om te projecteren op een groot scherm. Ze zitten daarom vaak nog in hun oorspronkelijke laders of carrousels.
Glasplaten	Deze kunnen negatieve of positieve beelden bevatten. Bij negatieven spreken we van glasnegatieven, die gebruikt worden voor het maken van positieve afdrukken. Bij positieve beelden gaat het meestal over lantaarnplaatjes - om te projecteren met een toverlantaarn. Ze komen telkens los voor, vaak verzameld in houten of kartonnen doosjes met het merk van de producent.
Fotoalbums	Een album waarin foto's worden gekleefd of bevestigd in daarvoor voorziene hoekjes. De bladzijden zijn meestal gemaakt uit papier of karton, en soms gescheiden door kristalpapier of zelfs overtrokken met plastic (jaren 1970-1980). Het fotoalbum vormt als geheel een collectie- of archiefstuk
Ander materiaal	Hieronder verstaan we fotomateriaal dat je niet onder één van de vorige categorieën (fotoafdrukken, negatieven, diapositieven, glasplaten of fotoalbums) kon plaatsen, bijvoorbeeld: pre-1900 zoals albumine, zoutdruk (kalotypie/talbotypie), cyanotypie,... stereokaarten viewmaster-kaarten polaroid contactvellen ...

5.2 Bijlage 2: activiteiten

5.2.1 Archieven, Musea, Erfgoedbibliotheken

Activiteit	Wat verstaan we hieronder?
Identificatie	Het herkennen en benoemen van dit materiaaltipe in je collectie of archief.
Inventarisering, ordening en nummering	Het high level oplijsten van wat je hebt, fysiek ordenen en inventarisnummer toevoegen.
(Her)verpakking	Het verpakken of herverpakken van het materiaal in materiaal dat aangepast is aan dit materiaaltipe (bijvoorbeeld zuurvrij, aangepast aan de PAT-norm (Photographic Activity Test)).
Selectie en waardering	Het doorlichten en beoordelen van dit materiaaltipe om keuzes te kunnen maken over beheer, bewaren of afstoten van dubbels, digitalisering...
Basisregistratie	Het maken van een minimale beschrijving op stuk- of op deelcollectieniveau. Meer info
Uitgebreide registratie	Het maken van een maximale beschrijving van inhoudelijke en technische kenmerken op stuk- of deelcollectieniveau.
Documentatie van rechten	Het verzamelen en vastleggen van informatie over de verschillende rechtenhouders van het fotomateriaal.

5.2.2 Kunsten, Media, Overheid

Activiteit	Wat verstaan we hieronder?
Inventariseren	Het identificeren, fysiek ordenen en nummeren van dit materiaal in je collectie of archief.
Selectie	Het uitselecteren van dubbels, irrelevante inhoud, onscherpe foto's ...
(Her)verpakking	Het verpakken of herverpakken van het materiaal in materiaal dat geschikt is voor langetermijnbewaring (bijvoorbeeld zuurvrije mapjes en/of dozen).
Beschrijven	Het maken van een minimale beschrijving van de inhoud of technische kenmerken op stuk- of op deelcollectieniveau.
Documentatie van rechten	Het verzamelen en vastleggen van informatie over de verschillende rechtenhouders van het fotomateriaal.

5.3 Bijlage 3: de status van de activiteiten

Status	Wat verstaan we hieronder?
Niet gewenst	Dit doen we niet en zullen we niet gaan doen.
Gewenst	Dit willen we graag doen, maar staat voorlopig niet op de planning van deze beleidsperiode.
Gepland	Dit staat nog op de planning voor deze beleidsperiode.
Mee bezig /Deels	Hier wordt aan gewerkt met een duidelijk start- en eindpunt.
Afgerond	Hiermee zijn we reeds klaar.